

CSO

de koepel van ouderenorganisaties

Jaarverslag 2010

Inhoudsopgave

- 5 - Voorwoord
- 6 - Leeswijzer
- 7 - 1. De CSO neemt stelling
 - Vijf ankerpunten voor de toekomst*
 - Programmavergelijker*
 - Verkiezingsdebat*
 - Duurzame ouderenzorg*
 - Gedurende 2010*
- 10 - 2. Inkomen en pensioen
 - AOW*
 - Afschaffing AOW-partnertoeslag in 2011*
 - Verhoging AOW-leeftijd*
 - Inkomen en koopkrachtontwikkeling*
 - Pensioenwet*
 - Wetsvoorstel multi-opf*
 - Pensioenstelsel en kredietcrisis*
 - Bestuurs- en medezeggenschapsstructuur pensioenfondsen*
 - Goverance en medezeggenschap pensioenfondsen*
 - Medezeggenschap in pensioenfondsbesturen*
 - Diversiteit pensioenfondsen*
 - Medezeggenschap praktijk*
 - Rechtstreeks verzekerde regelingen*
 - Actualiteiten*
 - Pensioenakkoord*
 - Gesprek met minister Donner*
 - Herstelplannen — korten van pensioenen*
 - Houdbaarheidsbijdrage 65-plussers*
 - Gesprek met minister Kamp*
- 16 - 3. Zorg en welzijn
 - Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)*
 - Manifest Duurzame Ouderenzorg*
 - Toekomstvisie Eigen Regie*
 - Clëntenmonitor langdurige zorg*
 - Persoonsgebonden budget*
 - Zorgzwaartebekostiging, zorginkoop, zorgplannen*
 - Zorgverzekeringswet*
 - Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)*
 - De Kanteling*
 - Nieuwe modelverordening Wmo*
 - Geriatric*
 - Medische ouderenzorg*
 - Krachtig cliëntenperspectief binnen NPO*
 - Vervolgproject Kwaliteitscriteria Delier*
 - Diversen*
 - Indicatiestelling*
 - Preventie en ouderen*
 - Opleidingen gezondheidszorg*
 - Week Chronisch zieken*
- 22 - 4. Wonen
 - Scheiden van wonen en zorg*
 - Woonkeur*

- Actieplan Beter (t)huis in de buurt
Veiligheid en valpreventie
Huurbeleid en woningtoewijzing*
- 23 - **5. Mobiliteit**
*OV-chipkaart
LOCOV
Contractvervoer*
- 25 - **6. Europese Unie**
*AGE Platform Europe
Andere Europese activiteiten
AGE Platform Nederland*
- 26 - **7. Overig**
- 27- **8. Projecten**
Krachtig cliëntenperspectief binnen het NPO
*Uitwisselingsbijeenkomsten
Nieuwsbrief
Ervaringsverhalen
Handboek
Training
Factsheets
Uitwisseling
Individueel advies
Overige ontwikkelingen*
***Kwaliteitscriteria Delier
De Kanteling***
- 31 - **9. PR en media**
***Optreden in de media
Persberichten***
- 35 - **10. CSO — de organisatie**
*CSO — vereniging
CSO — bestuur
CSO — bureau*
- Bijlagen**
- 37 - **A.**
**CSO-bestuur, -adviescommissies, -werkgroepen
en -bureau in 2010**
- 40 - **B.**
CSO-vertegenwoordigers in externe organisaties in 2010
- 44 - **C.**
Afkortingen
- 46 - **D.**
Samenvatting jaarrekening

Voorwoord

Zo'n 2,5 miljoen Nederlanders zijn 65 jaar of ouder, en het gaat om maar liefst 4,1 miljoen mensen als de 55-plussers geteld worden. Met elkaar vormen de ouderen een belangwekkende groep in de Nederlandse samenleving: de gemene deler is hun leeftijd, maar voor de rest zijn er vooral veel verschillen. Er zijn immers jonge, vaak nog vitale ouderen én kwetsbare mensen — op hogere leeftijd; ouderen die kunnen terugvallen op (familie)verbanden, maar er zijn ook veel eenzame leeftijdgenoten. Er zijn zorgbehoevende senioren en jonge ouderen die voor hen zorgen. Nederland kent een groeiend aantal oudere migranten; er zijn mensen die tot hun pensioen betaalde arbeid hebben en er is een grote groep jonge ouderen die al jaren geen betaald werk meer heeft. Er zijn ouderen met een ruime portemonnee, en veel mensen op leeftijd die met weinig rond moeten komen. Tal van verschillen, en tóch durven we als koepel van ouderenorganisaties CSO te zeggen dat we opkomen voor de belangen van álle ouderen in de context van de hele samenleving. We doen dit complementair, niet contrair. Uiteindelijk gaat het om grote thema's als goede, betaalbare zorg voor iedereen, een maatschappij waar welzijn en zingeving hoog in het vaandel staan, waar ouderen voldoende inkomen hebben om te kunnen participeren en waar eenzaamheid wordt tegengegaan, een samenleving ook waar solidariteit tussen de generaties vice versa logisch is en geen strijdpunt (zie ook hoofdstuk 1 - *Vijf ankerpunten voor de toekomst*).

Gezien de demografische ontwikkelingen ligt het voor de hand dat de overheid een gericht ouderenbeleid ontwikkelt. Maar dat valt tegen ondervinden en concluderen we. Politici en beleidmakers hebben doorgaans weinig oog voor de specifieke betekenis van ouderen, en we zien keer op keer dat de wensen van ouderen nauwelijks meetellen.

Vanuit de vier lidorganisaties van de CSO — Unie KBO, PCOB, NVOG en NOOM — onderstrepen we dat er gerichte maatregelen nodig zijn. We noemen enkele voorbeelden: het opnemen van leeftijdsbewust personeelsbeleid in cao's, veel meer levensloopbestendige woningen bouwen, openbare ruimte en openbaar vervoer goed toegankelijk maken, koopkracht behouden, zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie bevorderen en faciliteren, en uiteraard blijven zorgen voor een degelijk, duurzaam pensioenstelsel.

Het is logisch dat de politiek dit soort maatregelen in nauw overleg met de ouderen en hun vertegenwoordigers ontwikkelt. Daarvoor moeten er stevige, representatieve, en in CSO-verband samenwerkende ouderenorganisaties zijn die subsidie krijgen van het Rijk. En de rijksoverheid en maatschappelijke organisaties moeten de toegevoegde waarde van de inbreng van ouderen gebruiken.

*Gijp van Soest,
Voorzitter CSO*

Leeswijzer

In dit jaarverslag legt de CSO verantwoording af aan de Algemene Vergadering en aan de subsidiënt. Hoofdstuk 1 beschrijft hoe de CSO politieke stelling nam, en neemt in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen en daarna, met politieke acties en twee manifesten.

In de hoofdstukken 2 tot en met 8 staan de activiteiten en resultaten op de verschillende CSO-beleidsterreinen: inkomen en pensioen, zorg en welzijn, mobiliteit en wonen, aangevuld met activiteiten die inmiddels daar ook buiten vallen, omdat maatschappelijk inmiddels allerlei ontwikkelingen in elkaar grijpen. Daar staan ook de contacten die de CSO onderhoudt in AGE platform Nederland en AGE platform Europe.

In hoofdstuk 9 laat de CSO zien dat ze de publiciteit zoekt en dat de media bij actuele thema's haar om een reactie vragen. In hoofdstuk 10 staan relevante zaken uit de organisatie: de vereniging en het bureau.

In de bijlagen staan (A) de bestuurs- en commissieleden en de (beleids)medewerkers van de CSO, (B) een overzicht van externe vertegenwoordigingen van de CSO, (C) een verklaring van gebruikte afkortingen in dit jaarverslag. Bijlage (D) ten slotte is een samenvatting van de jaarrekening.

1. De CSO neemt stelling

Een belangrijk deel van het werk van de CSO bestaat uit beleidsbeïnvloeding, vooral van de landelijke politiek — het kabinet, de Eerste en Tweede Kamer en het ambtelijk apparaat. De CSO benadert, vergadert, overlegt, denkt vooruit, lobbyt, spreekt in, schrijft nota's en brengt persberichten uit — alles om zo goed mogelijk op te komen voor de belangen van ouderen en hun wensen kenbaar te maken.

Nadat op 20 februari 2010 het vierde kabinet-Balkenende was gevallen, barstte in Nederland een waar spektakel los. Politiek en media maakten zich op voor de verkiezingen die begin juni zouden worden gehouden. Maatschappelijke organisaties op hun beurt probeerden op tal van manieren invloed uit te oefenen op verkiezingsprogramma's en – uitslagen.

Ook voor de koepel van ouderenorganisaties CSO lag hier een kans én een noodzaak om duidelijk stelling te nemen en — vooral ook bij politici — haar standpunten over de toekomst van het (ouderen)beleid goed voor het voetlicht te brengen. Of het nu gaat om zorg of over inkomen, op landelijk niveau worden de belangrijkste keuzes gemaakt voor de inrichting van de samenleving.

Naast persoonlijke lobby liet de CSO in deze maanden vooral van zich horen via een eigen manifest, een programmavergelijker toegesneden op thema's die belangrijk zijn voor ouderen, en een groot verkiezingsdebat.

Vijf ankerpunten voor de toekomst

Met het manifest *Vijf ankerpunten voor de toekomst*, verwoordde de CSO bondig haar standpunten waarop het overheidsbeleid en de inrichting van de samenleving volgens de CSO moet stoelen:

- De CSO gaat er vóór alles van uit dat iedereen **waardevol** is. De realiteit is echter dat de een meer en/of andere mogelijkheden heeft dan de ander. Te denken valt aan fysieke en psychische gezondheid en belasting, maar ook aan sociale en materiële omstandigheden. Wat mensen kunnen verschilt niet alleen onderling, maar ook gedurende één mensenleven. Leefomstandigheden veranderen en de verschillende levensfasen brengen eigen (on)mogelijkheden met zich mee. De CSO benadrukt dat elk mens, in elke leeftijd en in alle omstandigheden van zijn leven, ertoe doet en recht heeft op een waardig bestaan. Ouderen vallen niet samen met hun ziekte of gebreken. Ze moeten het leven zolang mogelijk zo kunnen leiden dat het waarde voor hen heeft.

- Een van de belangrijkste pijlers van de samenleving is **solidariteit**. Solidariteit is het cement tussen de feitelijke mogelijkheden van de een en onmogelijkheden van de ander. Daarnaast moet er ruimte zijn voor **eigen keuzes**. Het is een groot goed dat in de afgelopen decennia de rol van het individu groter is geworden. Autonomie is echter niet het enige principe dat telt. Zonder terug te willen keren naar de vorige eeuw, verliest de CSO het belang van de verbondenheid van mensen niet uit het oog. Het is belangrijk om een middenweg te vinden tussen anonieme solidariteit en de ideologie van de eigen verantwoordelijkheid. De CSO komt op voor de belangen van ouderen in de context van de hele samenleving. Ze doet dit complementair, niet contrair.
- De CSO benadrukt het belang van **participatie**. Deelnemen aan de maatschappij kan op veel manieren. Uiteraard door betaalde arbeid, maar ook bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk, lidmaatschap van een vereniging, werk voor het Gilde, of het oppakken van een studie kunnen mensen tot op hoge leeftijd participeren in de samenleving. Participatie werkt op twee manieren: ze heeft betekenis voor anderen en voor het participerende individu. Meedoen zorgt voor voldoening en zingeving. Participeren is dan ook in de meeste gevallen een goede remedie tegen eenzaamheid en depressie.
- Een belangrijke voorwaarde om te kunnen participeren en eigen keuzes te kunnen maken is het hebben van een **inkomen** dat meer is dan er net van in leven te kunnen blijven. Het huidige sociaal minimum is te laag. Met voldoende armslag zijn mensen beter in staat om te participeren en kunnen ze zelf op allerlei gebied hun verantwoordelijkheid nemen. Dat mensen in armoede terechtkomen, moet voor alles worden voorkomen, zodat ieders waardigheid en zelfredzaamheid gewaarborgd blijven.
- De CSO onderscheidt de **derde generatie**: de vaak nog vitale ouderen van circa 55-75 jaar en de **vierde generatie**: vaak kwetsbare ouderen (75+).

Deze vijf ankerpunten gelden voor alle levensterreinen. In de publicatie *Vijf ankerpunten voor de toekomst*, die ook via internet is te downloaden, staan ze verder uitgewerkt.

Programmavergelijker

In de weken voor de verkiezingen hielp de CSO de Nederlandse kiezer een overwogen stem uit te kunnen brengen: samen met Kieskompas maakte ze een programmavergelijker waarmee kiezers konden nagaan wat de standpunten van de politieke partijen zijn op 49 voor ouderen relevante thema's. Aan de hand hiervan konden ze hun partijvoorkeur bepalen. Op de website van de CSO bleef de programmavergelijker in de lucht, om ook na de verkiezingen de vinger aan de pols te houden.

Verkiezingsdebat

Op 25 mei organiseerde de CSO een landelijk *verkiezingsdebat* in Nieuwegein, waarbij ruim 150 ouderen aanwezig waren. Prominenten van bijna alle politieke partijen namen aan het debat deel:

Emile Roemer (lijsttrekker SP), Mariëtte Hamer (PvdA), Bas van der Vlies (SGP), Jolande Sap (GroenLinks), Ank Bijleveld (CDA), Magda Berndszen (D66), Stef Blok (VVD) en Esmé Wiegman (CU). De politici werden aan de tand gevoeld door gespreksleider Violet Valkenburg. Alle levensterreinen kwamen aan de orde. De CSO vond het jammer dat Omroep Max niet op haar uitnodiging was ingegaan om het debat gezamenlijk te organiseren. Een bijkomend voordeel van deze bijeenkomst was dat de politici met de CSO en de ouderenorganisaties konden kennismaken, of hun bestaande relaties konden verstevigen.

Duurzame ouderenzorg

Los van de urgentie voor de landelijke verkiezingen, schreef de CSO een manifest over toekomst van de zorg: *Duurzame ouderenzorg: met, voor en door ouderen*. Van de 600.000 gebruikers van langdurende AWBZ-zorg is tweederde ouder dan 65 jaar. De ouderenorganisaties in CSO-verband wilden een eigen visie uitwerken, waarvoor professor Robert Huijsman als scribent gevraagd werd. Ook in dit manifest wordt de noodzaak van solidariteit tussen de derde en vierde generatie onderstreept.

Gedurende 2010

Voor het eerst sinds jaren werd er in het *nieuwe regeerakkoord* van het kabinet-Rutte duidelijk aandacht besteed aan ouderenzorg. Er werd extra geld en menskracht in het vooruitzicht gesteld en de CSO heeft publiekelijk haar waardering uitgesproken voor de aangekondigde beginselenwet waarin beschreven staat waarop mensen in verpleeghuizen minimaal recht hebben. De CSO betreurt het evenwel dat de ouderenorganisaties en hun koepel CSO vanuit het ministerie van VWS weinig steun ervaren. Ze hoopt dat het kabinet dit gaat veranderen.

Nadat de CSO bijna twee decennia heeft gestreden voor verandering van de Pensioenwet, kwam er dit jaar eindelijk beweging in het dossier gepensioneerden in pensioenfondsbesturen: de Tweede Kamer steunde het wetsvoorstel Koşer Kaya/Blok. De constructieve relatie van de CSO met de Stichting van de Arbeid kwam door de CSO-steun aan dit wetsvoorstel in 2009 onder druk te staan. De STAR wil de zeggenschap regelen in convenanten met de CSO en wees het wetsvoorstel af.

2. Inkomen en pensioen

AOW

Afschaffing AOW-partnertoeslag in 2011

In de begroting 2010 van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid waren twee maatregelen aangekondigd voor de AOW-partnertoeslag:

- De partnertoeslag voor nieuwe AOW-ers met een partner jonger dan 55 jaar zou worden afgeschaft.
- Er zou een generieke korting komen van 6 procent.

Het voorstel om de partnertoeslag voor nieuwe AOW-ers af te schaffen, leidde tot grote commotie en veel ouderen wendden zich tot de CSO en haar lidorganisaties. Om het voorstel van tafel te krijgen, bood de CSO de vaste commissie voor SZW een petitie aan. Vlak voordat die werd overhandigd trok de staatssecretaris het voorstel in. Om de zo 'verloren' besparing te compenseren, verhoogde hij de generieke korting die per 1 januari 2011 zou worden doorgevoerd, van 6 naar 8 procent. Deze korting zou niet gelden voor mensen met een inkomen tot 20.000 euro, te weten 110 procent van het minimumloon.

Het wetsvoorstel *Korting AOW-partnertoeslag* werd in juni in de Tweede Kamer behandeld. De CSO wees de Tweede Kamer op het feit dat er een inkomensafhankelijk element in de AOW zou komen en dat er uitvoeringsproblemen dreigden te ontstaan. De Kamerleden gebruikten deze informatie bij het stellen van vragen. Toch nam de Tweede Kamer het wetsvoorstel zonder wijzigingen aan.

In de Eerste Kamer ontstond alsnog discussie over het wetsvoorstel. De leden vonden dat er geen fatsoenlijke overgangstermijn in acht was genomen en 110 procent van het minimumloon vonden ze als gestelde grens aan de lage kant. Onder grote druk besloot de staatssecretaris van SZW Jetta Klijnsma het wetsvoorstel voorlopig terug te trekken.

Verhoging AOW-leeftijd

De CSO stuurde eind januari een reactie op het wetsvoorstel *Verhoging AOW-leeftijd* naar de vaste commissie voor SZW. De CSO vindt dat er meer aandacht moet zijn voor het bevorderen van de arbeidsparticipatie van oudere werknemers. Een uitzonderingsmaatregel voor mensen die 42 jaar gewerkt hebben, tast het karakter van de AOW als volksverzekering aan. Ook vindt de CSO dat langer werken na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd mogelijk moet zijn.

Toen het kabinet op 20 februari viel, was het wetsvoorstel nog niet behandeld. De Tweede Kamer heeft het daarna controversieel verklaard.

De werkgevers en werknemers binnen de Stichting van de Arbeid maakten afspraken over de toekomst van de AOW en de aanvullende pensioenen: het pensioenakkoord. Zij willen dat het pensioenakkoord volledig in het regeerakkoord wordt opgenomen.

De CSO stuurde haar reactie op het pensioenakkoord naar de informateur, met een afschrift naar de STAR, de minister en de Tweede Kamer.

In een gesprek met minister Kamp van SZW in december 2010 benadrukte de CSO nogmaals dat de AOW-leeftijd niet kan worden verhoogd zonder maatregelen om de arbeidsparticipatie van ouderen te bevorderen.

Inkomen en koopkrachtontwikkeling

Ook dit jaar maakte het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) in opdracht van de lidorganisaties van de CSO, een berekening van de koopkrachtwijzigingen van enkele standaardhuishoudens van 65-plussers. Uitgegaan werd van bedragen en cijfers per 1 januari 2010.

Mensen met een AOW en een hoger aanvullend pensioen bleken er in koopkracht meer op achteruit te gaan dan mensen met alleen AOW. Uitzondering waren 65-plussers met een klein aanvullend pensioen die ook zorgkosten hebben. Ook zij gingen er meer op achteruit.

De CSO stelde in een brief aan de informateur dat de koopkracht van 65-plussers niet onevenredig mag worden aangetast. Dit moet — zo vindt de CSO — in het regeerakkoord worden opgenomen.

Op Prinsjesdag maakte het Nibud koopkrachtberekeningen op basis van de rijksbegrotingen. Hieruit bleken huishoudens met een zorgvraag er meer in koopkracht op achteruit te gaan dan vergelijkbare huishoudens zonder zorgvraag. De oorzaken liggen in de Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (Wtcg), de daling van de AOW-tegemoetkoming en de korting op de AOW-partnertoeslag. In persberichten naar aanleiding van Prinsjesdag en het regeerakkoord wees de CSO op het koopkrachtverlies van ouderen. De CSO riep de vaste commissie voor SZW op om ervoor te zorgen dat de koopkrachtachteruitgang van deze groepen ongedaan wordt gemaakt, en de CSO deed daar ook voorstellen toe.

Minister Henk Kamp van SZW reageerde vlak voor de plenaire behandeling van de SZW-begroting. Hij ging echter nauwelijks in op de opmerkingen en voorstellen van de CSO. Reden voor de CSO om wederom kanttekeningen naar de vaste commissie voor SZW te sturen. Toch zijn er geen maatregelen genomen om het koopkrachtverlies van ouderen met een zorgvraag ongedaan te maken. De motie van PvdA en D66 om de korting op de AOW-tegemoetkoming ongedaan te maken, werd door de Tweede Kamer verworpen.

Pensioenwet

Wetsvoorstel (multi-opf)

De CSO stuurde begin 2010 een reactie naar de Tweede Kamer op het wetsvoorstel dat het mogelijk maakt dat ondernemingspensioenfondsen samengaan (multi-opf). Ze ging in op de positie van gepensioneerden bij een multi-opf, en vindt dat het opgebouwde vermogen naar het multi-opf moet kunnen worden meegenomen. Ook liet de CSO weten dat de kosten aan de verschillende ondernemingspensioenfondsen toegerekend moeten kunnen worden en dat er een verantwoordingsorgaan en intern toezicht ontbreekt.

De CSO-reactie was voor het CDA aanleiding om de minister vragen te stellen en het diende samen met de PvdA een amendement in om te voorkomen dat er vermogen wordt onttrokken aan een multi-opf. Dit amendement is aangenomen. Dit geldt ook voor het CDA/PvdA-amendement waarmee de deelnemersraad van een pensioenfonds het recht van advies krijgt over een besluit tot samenvoeging. Een amendement van de VVD over de medezeggenschap van gepensioneerden bij het multi-opf werd verworpen.

Naar aanleiding van de CSO-reactie hebben leden van de Eerste Kamer vragen gesteld over de medezeggenschap van gepensioneerden. De wet is aangenomen en inmiddels in werking.

Pensioenstelsel en kredietcrisis

De kredietcrisis die al enkele jaren de Nederlandse samenleving in haar greep houdt, had ook gevolgen voor de pensioenfondsen. In 2010 verschenen de rapporten van de commissie-Frijns — die beleggingsbeleid en risicobeheer onderzocht — en van de commissie-Goudswaard naar het toekomstig stelsel van aanvullende pensioenen. Uiteraard zijn deze rapporten uitgebreid besproken in de werkgroep Pensioenen en zijn de bevindingen meegenomen in het CSO-standpunt over het pensioenakkoord. De vaste commissie voor SZW organiseerde een hoorzitting over deze rapporten, waarvoor ook de CSO werd uitgenodigd.

De Tweede Kamer heeft het bespreken van de beide rapporten controversieel verklaard, na het vervroegd aftreden van het kabinet. Eind 2010 waren ze nog niet behandeld.

Bestuurs- en medezeggenschapsstructuur pensioenfondsen

Goverance en medezeggenschap pensioenfondsen

Voordat de vaste commissie voor SZW de brief van de minister over de *Eindevaluatie van het medezeggenschapsconvenant* en de *Inventarisatie van de implementatie van de principes voor goed pensioenfondsbestuur (governance)* besprak, stuurde de CSO enkele kritische opmerkingen over de eindevaluaties. Ze liet weten verheugd te zijn dat de minister aan enkele wensen van de CSO tegemoet was gekomen:

- fondsen worden verplicht mee te werken aan het verstrekken van gegevens van gepensioneerden aan een vereniging van gepensioneerden;
- de lidorganisaties van de CSO worden voor onbepaalde tijd aangewezen als representatieve organisaties.

In september legde de minister van SZW het voorontwerp van de *Wet governance pensioenfondsen* voor consultatie voor. Hierin was een van de drie modellen uitgewerkt die in het uiteindelijke wetsvoorstel over de aanpassing van het bestuursmodel staan. De CSO was verbaasd dat de minister het voorontwerp presenteerde terwijl de Tweede Kamer net had ingestemd met het wetsvoorstel Koşer Kaya/Blok over medezeggenschap van pensioengerechtigden bij pensioenfondsbesturen.

De reactie van de CSO ging over de samenstelling van het bestuur van pensioenfondsen, de mogelijkheid te kiezen tussen deelnemersraad en bestuursdeelname, de vertegenwoordiging van de pensioengerechtigden, beroepsmogelijkheden, intern toezicht en het verantwoordingsorgaan.

Aan het einde van dit verslagjaar waren de reacties nog niet openbaar gemaakt.

Medezeggenschap in pensioenfondsbesturen

De behandeling van het initiatiefwetsvoorstel Koşer Kaya/Blok over de medezeggenschap van gepensioneerden in pensioenfondsbesturen werd in 2010 in de Tweede Kamer voortgezet. De CSO sprak met verschillende Kamerleden over het voorstel en riep ze op het te steunen.

In maart was de CSO bij de hoorzitting die de vaste commissie voor SZW organiseerde over het verloop van het breed overleg tussen onder andere de STAR en ouderenorganisaties. Dit naar aanleiding van de motie-Omtzigt over medezeggenschap en diversiteit.

Minister Donner stuurde de Tweede Kamer een brief over de samenhang tussen het wetsvoorstel en de rapporten van de commissies-Frijns en -Goudswaard. Volgens hem bood het wetsvoorstel geen integrale aanpassing van het *governance*-model en daarom koos hij voor een bredere aanpak.

De CSO liet weten dat er geen enkele reden was om de behandeling van het wetsvoorstel uit te stellen. Integendeel, de verschuiving van risico's die in de rapporten was geconstateerd, maakte een wettelijk geregelde (mede)zeggenschap op korte termijn noodzakelijk.

Vlak voordat het wetsvoorstel in de Tweede Kamer werd behandeld, dienden CDA, PvdA en CU een amendement in dat een ingrijpende wijziging van het wetsvoorstel tot gevolg had. Een meerderheid van de Tweede Kamer stemde voor het wetsvoorstel en het amendement werd verworpen. De CSO bracht vervolgens haar standpunt onder de aandacht in de Eerste Kamer. Eind 2010 was het wetsvoorstel daar nog in behandeling.

Diversiteit pensioenfondsen

Voor het initiatiefwetsvoorstel over de medezeggenschap vroeg de minister van SZW aan de CSO, PUSH en de STAR hoe de diversiteit qua geslacht en leeftijd van de pensioenfondsbestuurders gewaarborgd kan worden. Partijen zijn daar niet uitgekomen. De CSO en PUSH wilden een wettelijke verankering, de STAR wilde een convenant met alle partijen.

Dit convenant kwam er, en de CSO heeft dit medeondertekend met als motivatie dat het een aanvulling kan zijn op een wettelijke verankering. In vervolg hierop zullen de gesprekken tussen de STAR en de CSO in 2011 hervat worden.

Medezeggenschap praktijk

Bij veel bedrijfstakpensioenfondsen zitten gepensioneerden namens de CSO in de deelnemersraad en/of het verantwoordingsorgaan. Vacatures worden gemeld bij de CSO, die vervolgens geschikte kandidaten zoekt onder de leden van de ouderenorganisaties. Na een oproep in de periodieken van de lidorganisaties heeft een aantal mensen zich gemeld. Ook in 2010 bleek dat lang niet alle pensioenfondsen meewerken, ondanks de regelgeving.

Rechtstreeks verzekerde regelingen

De medezeggenschap van gepensioneerden met een rechtstreeks verzekerde regeling is voor een vereniging van pensioengerechtigden (onder voorwaarden) geregeld in een hoorrecht. In de praktijk zijn hierover veel onduidelijkheden, zowel bij verzekeraars als bij ex-werkgevers en gepensioneerden. Na gesprekken met de CSO heeft het ministerie van SZW onderzoek laten doen naar de medezeggenschap bij deze regelingen. Dit rapport is aangeboden aan de Tweede Kamer.

Om zich voor te bereiden op een aangekondigd gesprek hierover met de minister heeft de CSO een *position paper* geschreven. Eind 2010 was er nog geen gesprek geweest, wel waren er contacten over met het Verbond voor Verzekeraars.

Actualiteiten

Pensioenakkoord

In het pensioenakkoord van de sociale partners staan afspraken over de toekomst van de AOW en de aanvullende pensioenen. De sociale partners willen dat het pensioenakkoord in zijn geheel wordt opgenomen in het regeerakkoord. De CSO heeft er bij de informateurs, de minister en de vaste commissie voor SZW voor gepleit om de voorstellen van de CSO ook in het regeerakkoord op te nemen.

Gesprek met minister Donners

Minister Donner (SZW) nodigde de CSO uit om met hem over de toekomst van de aanvullende pensioenen te spreken (1 juni). De CSO plaatste kanttekeningen bij het terugtrekken van de werkgevers uit het stelsel en bij analyses van de minister, vooral over de gevolgen van de toenemende levensverwachting voor de kostendeekkende premie; ook benadrukte de CSO de noodzaak van premiestabilisatie en besprak ze aspecten van een toekomstig pensioenstelsel: levensverwachting en pensioenleeftijd. Mét de minister vindt de CSO dat het huidige financieel toetsingskader (ftk) te veel ruimte laat om de kosten naar de toekomst door te schuiven. Op een aantal kernproblemen van het ftk werd dieper ingegaan. Ook is er aandacht gevraagd voor gepensioneerden met een rechtstreeks verzekerde regeling.

Herstelplannen — korten van pensioenen

De minister maakte medio augustus bekend dat pensioenfondsen die in de financiële problemen zitten, het korten van pensioenen niet langer mogen uitstellen. Het ging om veertien pensioenfondsen met 100.000 tot 150.000 aangesloten gepensioneerden. Om welke het ging, werd niet bekend gemaakt. De mededeling van de minister leidde tot grote onrust onder de gepensioneerden. De CSO liet via een persbericht weten dat onderzocht moet worden waarom deze pensioenfondsen in deze situatie terecht zijn gekomen. Verder vindt ze dat er een vangnet moet komen, vergelijkbaar met het depositogarantiestelsel voor spaarders. De CSO riep de betreffende pensioenfondsen op zich zo snel mogelijk bekend te maken om zo de onrust onder gepensioneerden te verminderen. Ondanks de ophef duurde het nog enige tijd voordat bekend werd welke pensioenfondsen er slecht voor stonden en de pensioenen moeten korten.

Bij de commissie voor SZW gaf de minister aan dat hij vervolgoverleg heeft met de sociale partners en de pensioenkoepels. De CSO heeft de minister gevraagd mee te kunnen praten over beleid aangaande het korten van pensioenen.

Tijdens de plenaire behandeling begin september werden er verschillende moties ingediend, waarover de CSO de Tweede Kamerleden haar visie heeft gegeven. De motie werd aangenomen waarin de regering verzocht wordt pensioenfondsen te verplichten om — binnen twee weken nadat De Nederlandsche Bank laat weten welke maatregelen er genomen moeten worden — openheid te geven aan de deelnemers van het fonds.

Op verzoek van de sociale partners gaf de minister van SZW de pensioenfondsen met een dekkingstekort eind oktober toestemming om lagere — gedempte — premies te innen dan volgens het herstelplan zou moeten. De CSO heeft de minister en de Tweede Kamer opgeroepen dit niet door te laten gaan, omdat de gepensioneerden hiervan de dupe zijn. Lagere premies innen betekent immers dat de dekkinggraad te laag kan blijven. En een te lage dekkinggraad dwingt een pensioenfonds tot het korten op de pensioenen. Deze oproep trok de aandacht van de media, maar de minister gaf hier geen gehoor aan.

De vaste commissie voor SZW organiseerde een hoorzitting over de financiële positie van pensioenfondsen. De CSO was hiervoor — dit werd nadien toegegeven — onterecht niet uitgenodigd.

De Tweede Kamer hield een spoeddebat over de pensioenpremies. De motie-Ulenbelt (SP) om de huidige rekenrente te herzien en de motie-Van Dijck (PVV) om mogelijk alternatieve risicovrije rentes te onderzoeken, zijn aangenomen. De minister liet weten dat hij de eerste motie niet uitvoert. Tijdens de behandeling van de begroting van SZW zegde hij toe voor april 2011 met onderzoeksresultaten naar de Tweede Kamer te komen.

Houdbaarheidsbijdrage 65-plussers

Eerder is besloten dat per 2011 de *Houdbaarheidsbijdrage 65-plussers* in werking treedt — een beperkte indexering van de bovengrens van de tweede schijf, waardoor ouderen eerder in de derde belastingschijf vallen en daarmee in het bijbehorende hogere tarief. De CSO heeft de kabinetsinformateurs gevraagd ervoor te zorgen dat het kabinet ervan afziet die in te voeren, omdat ouderen in 2011 al grote onzekerheid over inkomen en koopkracht hebben. De brief is ook aan de minister van Financiën gestuurd. Hij liet weten de invoering niet ongedaan te maken.

Gesprek met minister Kamp

De week voor Kerstmis sprak de CSO met minister Kamp van SZW. Naast een algemene kennismaking kwamen er inhoudelijke onderwerpen aan de orde: de koopkracht van ouderen, de positie van allochtone ouderen, arbeidsparticipatie van ouderen en de pensioenen.

De minister reageerde positief op het verzoek van de CSO om vaker met haar aan tafel te zitten om ontwikkelingen die ouderen aangaan te bespreken.

3. Zorg en welzijn

Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)

Het ontwikkelen en uitdragen van een eigen visie op de langdurige zorg was voor de gezamenlijke ouderenorganisaties — voor het werkterrein zorg — dé uitdaging in 2010. Van alle kanten voelde de CSO de druk om een eigen (tegen)geluid te laten horen:

- Om invloed uit te oefenen op de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen en na de verkiezingen het regeerakkoord te beïnvloeden.
- Om tegenwicht te bieden aan de overwegingen om 20 procent te bezuinigen. De vier varianten voor inhoud en uitvoering van de AWBZ die door ambtenaren van VWS ontwikkeld werden, hadden geen van alle de wensen en behoeften van ouderen en gehandicapten als uitgangspunt.
- Om tegenover de steeds terugkerende kaasschaafmaatregelen van de overheid een perspectief te plaatsen voor duurzame langdurige zorg.

Binnen de ouderenorganisaties, maar ook met andere koepelorganisaties heeft de CSO veel discussies gevoerd over de toekomst van de ouderenzorg met als resultaat enkele visiedocumenten. Uiteraard bleef het niet bij papieren woorden, maar werd de visie ook uitgedragen.

Manifest Duurzame Ouderenzorg

De CSO presenteerde op 25 mei het manifest *Duurzame Ouderenzorg: met, voor én door ouderen*. Het behandelt de visie van de CSO op zeven hoofdthema's, alsmede een groot aantal actiepunten. Het manifest is het resultaat van een intensieve samenwerking met professor Robert Huijsman (scribent) en de tijdelijke CSO-werkgroep, die hem van informatie en commentaar voorzag. Oorspronkelijk was het de bedoeling om het manifest voor de gemeenteraadsverkiezingen in maart in te zetten, maar toen de landelijke verkiezingen vervroegd werden, is deze planning losgelaten. Het concept werd de grondslag van de CSO-input voor de verkiezingsprogramma's op het thema zorg en welzijn.

Met dit manifest heeft de CSO een basisdocument, waarmee de gezamenlijke ouderenorganisaties een visie uitdragen en consistent en snel kunnen reageren op externe ontwikkelingen. Het manifest behandelt de integrale ouderenzorg: zorg, wonen, welzijn en medische ouderenzorg. De thema's zijn:

- Ouderen verdienen waardering in de samenleving
- Ouderen tellen mee in economisch perspectief
- Ouderen hebben recht op zorg die aansluit op hun leefstijl
- Ouderen praten mee over solidariteit en grenzen aan de zorg
- Ouderen verdienen adequate medische zorg met preventie
- Ouderen wensen samenhang in wonen, zorg en welzijn
- Ouderen dragen bij aan het realiseren van hun visie.

Toekomstvisie Eigen Regie

De CSO was betrokken bij een traject om een eigen visie te ontwikkelen op de langdurige zorg. Hierin werd samengewerkt met de CG-raad, NPCF, Per Saldo, LOC, Landelijk Platform GGZ en Platform VG. Later voegden ook Mezzo, MEE Nederland en Actiz zich bij deze coalitie. Aanleiding was het voornemen van het kabinet-Balkenende om de zorgkantoren per 2012 af te schaffen en de uitvoering hiervan over te hevelen naar de zorgverzekeraars.

In juni werd het hervormingsvoorstel voor de langdurige zorg gepresenteerd aan pers en politiek: *Eigen regie maakt de zorg beter voor minder geld*. Kern is dat de zorgvraag uitgangspunt is en dat zorgvragers zelf de regie krijgen over hun zorg en ondersteuning, met een persoonlijk budget dat ze zelf beheren — het huidige PGB — óf dat persoonsvolgend is — het zogenaamde PVB. Met dit model zijn drastische besparingen mogelijk op uitvoeringsorganisaties in de zorg, als het CIZ, CAK en zorgkantoren. De CSO denkt dat hiermee de solidariteit van het huidige zorgsysteem behouden kan blijven en dat er tegelijkertijd meer keuzevrijheid voor cliënten mogelijk is. Een belangrijke voorwaarde bij de invoering is dat ouderen die om welke reden dan ook moeite hebben met de eigen regie, daarbij goed ondersteund worden. De CSO was trekker van de gezamenlijke notitie over cliëntondersteuning, die onderdeel vormt van de uitwerking van de visie *Eigen regie*.

De visie op de langdurige zorg is op verschillende momenten onder de aandacht gebracht bij de landelijke politiek: in een brief aan de (in)formateur(s), in een brief voorafgaand aan het begrotingsdebat, in een rondetafelgesprek met Kamerleden en in gesprekken met individuele Kamerleden.

Een voorlopig succes in 2010 is dat de staatssecretaris voor VWS tijdens de begrotingsbehandeling heeft toegezegd dat ze deze visie over eigen regie zal betrekken bij haar visie op de langdurige zorg die voorjaar 2011 verschijnt.

Cliëntenmonitor langdurige zorg

De CSO bracht ook dit jaar de gevolgen van de wijzigingen in de AWBZ onder de aandacht. Ze deed dit samen met andere PGO-organisaties:

- Een presentatie in Nieuwspoort over de meldactie uit 2009 aan pers en politiek. CSO-directeur Wim van Minnen was woordvoerder namens de cliëntenorganisaties. Er was veel aandacht van media en politiek en er zijn Kamervragen gesteld.
- Een werkconferentie voor achterbanorganisaties (begin maart) over de gevolgen van de pakketmaatregel.
- Samen met NOOM was er een vergadering met Actiz over het rapport *Samen uit, samen thuis* dat de gevolgen van de pakketmaatregelen voor oudere migranten in beeld bracht. Dit resulteerde in een gezamenlijke conferentie op 15 april. Behalve de problematiek van oudere migranten die hun AWBZ-indicatie hebben verloren, kreeg ook een aantal inspirerende initiatieven van gemeenten en zorgaanbieders een podium.
- Deelname aan twee meldacties — in het voor- en najaar — over de cliëntenmonitor. Uit de eerste meldactie bleek vooral de toenemende (over)belasting van mantelzorgers: cliënten zoeken de oplossing voor minder begeleiding vooral in eigen kring. Uit de tweede meldactie bleek dat de overheid niet duidelijk genoeg was geweest over de dit jaar ingevoerde eigen bijdrage voor begeleiding. Dit is onder de aandacht gebracht bij de verantwoordelijke instanties.

- In de zomer reageerde de CSO op de brief van minister Klink (VWS), waarin hij stelde dat de gevolgen van de pakketmaatregelen meevielen. Voor een fors deel van de 17.000 ouderen die geen begeleiding meer krijgen, vallen de gevolgen zeker niet mee, liet de CSO weten. Dit kreeg veel aandacht in de pers en leidde tot Kamervragen.

Met deze activiteiten is voorkomen dat ouderen — en andere doelgroepen — die hun begeleiding geheel of gedeeltelijk kwijtraakten, in de anonimiteit verdwenen. De maatregelen zijn niet teruggedraaid, maar gemeenten zijn er wel toe aangezet om deze burgers Wmo-oplossingen te bieden.

Persoonsgebonden budget

De CSO besteedde veel aandacht aan het persoonsgebonden budget. De minister kondigde halverwege het jaar een subsidiestop af, waardoor daarna nauwelijks nog nieuwe PGB's verstrekt werden. Ook presenteerde hij een bezuiniging voor 2011: een algemene korting op deze budgetten van 3 procent én het achterwege laten van de indexering.

De ouderenorganisaties hebben in CSO-verband verschillende keren op de plannen gereageerd en ze hebben (meld)acties en brieven van Per Saldo ondersteund.

Uitgangspunt is dat het persoonsgebonden budget, waar veel ouderen gebruik van maken, een volwaardig alternatief moet zijn voor Zorg In Natura (ZIN).

De lobby had deels succes. De algemene bezuiniging ging niet van tafel, maar wel werd duidelijk dat de subsidiestop voor een aantal groepen onaanvaardbaar was, bijvoorbeeld voor terminale patiënten en voor mensen die na een ziekenhuisopname hun PGB-zorg weer wilden voortzetten. De minister heeft vervolgens de uitzonderingsregels versoepeld.

Zorgzwaartebekostiging, zorginkoop, zorgplannen

Naast de intramurale zorgzwaartebekostiging, die drie jaar geleden werd ingevoerd, begon het ministerie van VWS met voorbereidingen voor extramurale zorgzwaartepakketten (EZP's). De sterk geïndividualiseerde indicatiestelling in functies en klassen worden vervangen door een indicatiestelling met een beperkter aantal profielen en bijbehorende zorgpakketten.

De CSO liet weten bij de voorbereidingen van de EZP's betrokken te willen worden en VWS nodigde haar uit om deel te nemen aan de klankbordgroep EZP-ontwikkeling.

De CSO blijft met de PGO-organisaties de ontwikkelingen aangaande intramurale zorgzwaartebekostiging volgen, zeker nu in het regeerakkoord is aangekondigd dat de intramurale ouderenzorg zal verbeteren en de zorgzwaartepakketten meer kostendekkend worden.

Zorgverzekeringswet

De CSO heeft samen met de CG-raad gereageerd op het conceptpakketadvies van het CVZ. Vooral besteedden ze aandacht aan de eenvoudige mobiliteitshulpmiddelen, die 'algemeen gebruikelijk' zouden zijn en daarmee uit het pakket zouden kunnen. Anders dan het CVZ voorstelde, vonden CSO en CG-raad dat vergoeding voor sommige geneesmiddelen die soms voor andere specifieke indicaties onmisbaar zijn (*off label* gebruik van geneesmiddelen) mogelijk moest blijven. Het CVZ heeft het pakketadvies niet aangepast; wel is de reactie van CSO en CG-raad als bijlage bij het advies gepubliceerd.

Naar aanleiding van budgetoverschrijdingen kondigde de demissionair minister van VWS extra maatregelen aan om in 2011 1,4 miljard euro te besparen, door — in navolging van het CVZ-advies — eenvoudige mobiliteitshulpmiddelen te schrappen, eigen bijdragen voor paramedische zorg te introduceren, en de eigen bijdragen te verhogen (AWBZ) voor verblijf en het stimuleren van stapsgewijze zorg (*stepped care*).

Voorafgaand aan het Kamerdebat heeft de CSO gewezen op een aantal negatieve gevolgen voor ouderen, waaronder stapeling van eigen bijdragen. De Tweede Kamer besloot om de eigen bijdrage voor paramedische zorg als maatregel te schrappen. In een later stadium, bij de begrotingsbehandeling van VWS, is ook de maatregel om eenvoudige mobiliteitshulpmiddelen niet meer te vergoeden door de Tweede Kamer geschrapt.

Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)

De Kanteling

De ouderenorganisaties voeren samen met de CG-raad en Programma VCP (Versterking Cliënten Positie) het project *De Kanteling* uit, bedoeld om het compensatiebeginsel in de Wmo zo uit te voeren dat de participatie van ouderen en mensen met beperkingen centraal komt te staan. Het project van de CSO en CG-raad loopt parallel aan een project van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), waarin gemeenten geïnformeerd en geadviseerd worden over de nieuwe benadering en er een nieuwe modelverordening ontwikkeld wordt.

Het project van de CSO en CG-raad liep door een late subsidietoekenning vanuit VWS vertraging op, waardoor informatiebijeenkomsten voor de achterban pas in het najaar konden worden gehouden.

Nieuwe modelverordening Wmo

De CSO maakte deel uit van de expertgroep voor het ontwikkelen van een nieuwe (gekantelde) modelverordening Wmo. In dit traject — waarvoor de VNG eindverantwoordelijk is — hebben de CSO en CG-raad procesafspraken gemaakt. Eerst adviseerden ze over de twee bouwstenen van de nieuwe modelverordening: *denken in resultaten* en *gesprek*.

In stevige discussies met de VNG is een belangrijke omslag in het denken over de Wmo bewerkstelligd: compenseren betekent niet langer dat de gemeente voorzieningen verstrekt uit een standaardaanbod, maar dat de burger door de ondersteuning concrete resultaten kan boeken voor zelfredzaamheid en participatie. De voorzieningen zijn maatwerk en in een gesprek tussen burger en gemeente worden de te behalen resultaten en oplossingen bepaald. De CSO baseerde haar inbreng voor het bouwsteen *gesprek* op commentaren uit een achterbanraadpleging.

Ook heeft de CSO commentaar gegeven op concepten van de nieuwe modelverordening, waarna de teksten werden aangepast.

In een apart document geven de CSO en CG-raad aan op welke punten hun inbreng wel en niet in de modelverordening zijn overgenomen. De punten die niet zijn overgenomen, worden in het project *De Kanteling* onder de aandacht gebracht van lokale belangenbehartigers, zodat die zich lokaal voor deze punten kunnen inzetten.

Geriatric

Medische ouderenzorg

In april verscheen het KNMG-standpunt *Sterke medische zorg voor kwetsbare ouderen*, waaraan de CSO heeft meegewerkt. Het doet verbetervoorstellen voor een proactieve benadering en het afgestemd behandelen van kwetsbare ouderen thuis, in het verzorgingshuis en in het ziekenhuis. Ook heeft de CSO bijgedragen aan het bijbehorende KNMG-congres. CSO-voorzitter Gijp van Soest hield een lezing voor een gezelschap van honderden medici, waarin hij ze het ouderenperspectief voorhield en een oproep deed om snel verbeteringen in de medische zorg voor deze groep door te voeren.

Krachtig cliëntenperspectief binnen NPO

Het Nationaal Programma Ouderenzorg (NPO) is een vierjarig programma (2008-2012). Binnen dit programma krijgt het project *Krachtig cliëntenperspectief binnen het NPO* steeds een jaarlijkse subsidie. De projectperiode in dit verslagjaar loopt tot en met maart 2011. Op drie deelgebieden werden activiteiten ondernomen:

- *Kennis delen en informatie geven*
- *Individueel advies*
- *Overige ontwikkelingen*

Zie verder hoofdstuk 8. Projecten

Vervolgproject Kwaliteitscriteria Delier

Het vervolgproject *Kwaliteitscriteria Delier* richtte zich op het implementeren van de kwaliteitscriteria vanuit cliëntenperspectief in de praktijk. Deze criteria had de CSO in een eerder traject ontwikkeld. Er werden drie wegen bewandeld:

- Gesprekken met relevante beroepsorganisaties en kennisinstellingen leidden tot interesse bij de medische beroepsgroep.
- Via publiciteit is vooral bij zorgverleners aandacht gevraagd voor de aandoening delier bij ouderen en voor betere preventie en behandeling.
- De criteria delier zijn verbreed naar integrale criteria voor de geriatrische patiënt.

Zie verder hoofdstuk 8. Projecten

Diversen

Indicatiestelling

Het CIZ doet de indicatie voor de AWBZ-zorg. De CSO heeft het CIZ inhoudelijk geadviseerd over het onderdeel zorgvraagverduidelijking. Dit is belangrijk bij het krijgen van de juiste indicatie en wanneer gebruikgemaakt wordt van de zelfindicatiemogelijkheden van het CIZ in het proces zelfindicatie. Op advies van de CSO worden onder andere de formuleringen over respijtzorg in het instrument verbeterd.

Nationaal Congres Palliatieve Zorg

De ouderenorganisaties hebben op het *Nationaal Congres Palliatieve Zorg* een workshop verzorgd over voltooid leven. Doel van de sessie was om verschillende zienswijzen over dit gevoelige thema te belichten. Het KNMG verleende zijn medewerking aan deze workshop.

Preventie en ouderen

De CSO-adviescommissie Zorg en Welzijn heeft verkend wat de mogelijke betekenis is van het nieuwe artikel 5a van de *Wet publieke gezondheid*. Met dit artikel worden gemeenten ook verantwoordelijk voor preventieve gezondheidszorg voor ouderen, zonder dat ze daarvoor extra middelen krijgen. De commissie ziet in het nieuwe artikel mogelijkheden. Bijvoorbeeld wanneer ouderenorganisaties lokale projectvoorstellen indienen maar ook omdat zij gemeenten kunnen wijzen op hun verantwoordelijkheid, die nu nog duidelijker is.

Opleidingen gezondheidszorg

De CSO is toegetreden tot het platform *Beroepen en Opleidingen in de Ouderenzorg* (Platform BOO), dat georganiseerd wordt door de CBOG. Hierin denkt de CSO mee en adviseert over de toekomst van de opleidingen in de gezondheidszorg.

Week Chronisch zieken

De CSO heeft deelgenomen aan een panel bij het minisymposium *Oud worden met HIV* op het congres *Red jezelf* bij de opening van de *Week Chronisch Zieken*. Mensen met HIV krijgen op jongere leeftijd verouderingsklachten en multimorbiditeit en hebben diensgevolge eerder geriatrische zorg nodig. Dit is voortaan een aandachtspunt in de belangenbehartiging van de CSO.

4. Wonen

Scheiden van wonen en zorg

De CSO blijft erop hameren dat het belangrijk is om wonen en zorg te scheiden, omdat mensen dan veel makkelijker en beter zorg kunnen krijgen in de woonsituatie van hun keuze.

In het voorjaar belegde het ministerie van VWS een bijeenkomst over het afschaffen van het bouwregime, waardoor zorginstellingen meer vrijheid kregen bij nieuw- en verbouw. De vraag was of cliënten meer inbreng in het bouwproces kunnen hebben. De CSO liet weten dat de echte oplossing hiervoor is het scheiden van wonen en zorg.

Woonkeur

In het tweede kwartaal kwam het *Pluspakket zorg* van *Woonkeur* gereed, waarbij de CSO via kaderleden en een beleidsmedewerker van de Unie KBO betrokken was.

Samen met de vereniging van woningcorporaties Aedes en de Stichting Woonkwaliteit organiseerde de CSO in oktober een symposium over *Woonkeur*, dat goed bezocht werd door gemeenten, woningcorporaties en projectontwikkelaars. De voorzitter van de adviescommissie Wonen pleitte in zijn inleiding voor het toepassen van *Woonkeur Nieuwbouw* en *Woonkeur Bestaande Bouw* — en het opnemen van deze kwaliteitseisen in het *Bouwbesluit*.

Actieplan Beter (t)huis in de buurt

Om het bouwen voor senioren te stimuleren heeft de CSO een projectaanvraag voor het actieplan *Beter (t)huis in de buurt* ingediend. Deze aanvraag is door de combinatie VROM-VWS niet gehonoreerd.

Veiligheid en valpreventie

Het thema veiligheid voor ouderen, waaronder valpreventie, heeft de voortdurende aandacht van de CSO en is geïntegreerd in tal van onderwerpen waar ze zich mee bezighoudt binnen wonen, mobiliteit, zorg en welzijn.

Huurbeleid en woningtoewijzing

De ouderenorganisaties hebben gelobbyd om te voorkomen dat een Europese richtlijn zou worden ingevoerd. Deze richtlijn heeft gevolgen voor de woningtoewijzing door corporaties. Die mogen nog maar 10 procent van hun woningen met een huur onder de huursubsidiegrens toewijzen aan huurders met een inkomen boven 33.000 euro. Voor ouderen met een middeninkomen betekent dit dat het veel lastiger wordt om door te stromen naar een geschiktere huurwoning als ze kampen met beperkingen. In veel gevallen is hun inkomen te laag om in de vrije huursector terecht te kunnen.

De CSO deed er alles aan om de invoering van de maatregel uit te stellen of aan te passen. Voorafgaand aan de behandeling in de Tweede Kamer stuurden de CSO en de CG-raad samen een brief waarin ze aandrongen op onderzoek naar de effecten van de regeling voor verschillende doelgroepen. Ook vroegen ze om specifieke doelgroepen uit te zonderen van deze regeling. De voorzitter van de CSO nam op uitnodiging van de Tweede Kamer deel aan een rondetafelgesprek over de Europese richtlijn. Minister Donner van Binnenlandse Zaken besloot desondanks de regeling per 1 januari 2011 in te voeren.

5. Mobiliteit

OV-chipkaart

Het jaar begon stevig met de petitieactie *Strippenkaart moet blijven* van de CSO, Omroep MAX, CG-Raad en reizigersorganisatie ROVER (www.strippekaartmoetblijven.nl). Er werden in korte tijd bijna 40.000 handtekeningen verzameld en namens de coalitie door de CSO directeur aangeboden aan de Tweede Kamer. Veel klachten waren er over onterechte afschrijvingen, grote moeite die moest worden gedaan om recht te halen, toegangspoortjes, privacy en de vrij eenvoudige mogelijkheid om de kaart te hacken. Een goede informatievoorziening over de OV-chipkaart was een belangrijke eis. De strippekaart zou pas afgeschaft mogen worden als minder dan één procent van de reizigers vergeet uit te checken.

Toch verdween de strippekaart op 11 februari 2010 uit het openbaar vervoer in de stadsregio Rotterdam. Wel stelde de Tweede Kamer extra eisen aan de afschaffing van de strippekaart in Amsterdam op 3 juni. Overigens hebben vooral de provincies en regiobesturen hierbij een belangrijke en beslissende rol.

Onder andere om infrastructurele redenen adviseerde de CSO de minister om de strippekaart in Friesland, Haaglanden en de rest van Zuid-Holland nog niet af te schaffen. Uit onderzoek van de commissie-Kist bleek inmiddels dat ouderen gemiddeld meer moeten betalen voor hun reis met de OV-chipkaart dan ze met de roze strippekaart kwijtwaren. De minister heeft in geen van de genoemde regio's de strippekaart afgeschaft. Los hiervan bleef de CSO hameren op betere informatievoorziening, op goede toegankelijkheid en is een belangrijk punt de complexiteit van overstappen tussen verschillende vervoerders: in de hal of op een perron moet worden uit- en weer ingecheckt bij de kaartlezer van de betreffende vervoerder.

LOCOV

In het Landelijk Overleg Consumentenbelangen Openbaar Vervoer (LOCOV), waarin consumentenorganisaties met de NS en het ministerie van Infrastructuur en Milieu overleggen, komen verschillende thema's aan de orde. In dit verband benadrukte ook de CSO opnieuw dat iedere trein voorzien moet zijn van een toilet. Het ministerie en de NS probeerden de consumentenorganisaties te winnen voor hun standpunt dat meer toiletten op stations voldoende zouden zijn. Samen met de VVMC (Vakbond voor Rijdend Personeel) en patiëntenorganisaties werd er actie gevoerd om Kamerleden ervan te overtuigen dat een toilet in iedere trein nodig is. Onder andere werd een petitie met duizenden handtekeningen aangeboden.

De Tweede Kamer nam hierop een motie die bepaalde dat na 2015 er in iedere trein een toilet verplicht is. De NS onderzoekt verder wat de financiële consequenties van het alsnog inbouwen van toiletten zijn. Een amendement om hiervoor geld te reserveren werd door de Tweede Kamer niet aangenomen.

Nederlandse Spoorwegen

De CSO adviseerde de NS om een spoorboekje in gedrukte vorm te handhaven, zolang nog een aanzienlijk deel van de ouderen niet (regelmatig) internet gebruikt. De NS besloot om een gedrukt exemplaar te sturen aan wie daarom vraagt, vooralsnog gratis.

Andere besproken onderwerpen waren onder andere de dienstregeling, tarieven, de toegankelijkheid van het openbaar vervoer en het *Vervoerplan 2011*. De NS heeft de CSO toegezegd dat de zeven keuzedagen van 65-plussers blijven bestaan.

Contractvervoer

De afgelopen jaren heeft de CSO, samen met KNV, FNV, CNV en andere organisaties gewerkt aan een betere kwaliteit van het contractvervoer, dit wil zeggen Regiotaxi, Valys, zittend ziekenvervoer en vervoer van en naar de dagbesteding. Omdat het rijk geen wettelijke kwaliteitsnormen wil regelen, werd besloten een campagne te houden die de kwaliteitsverbetering moet bewerkstelligen. Deze werd door drie ministeries betaald: VenW, VWS en Onderwijs. Ook kwamen er goede handboeken uit die gebruikt kunnen worden bij het aanbestedingsproces. Het project *Grip op vervoer* — van de CG-Raad, CSO (PCOB en Unie KBO) en ANBO is bedoeld om die handboeken onder de aandacht van gebruikers(organisaties) te brengen: ouderen, mensen met een handicap, en ouders van leerlingen met een handicap.

6. Europese Unie

AGE Platform Europe

De EU subsidieert het *AGE Platform Europe*, hét platform voor het behartigen van de belangen van ouderen. Voor de Nederlandse inbreng participeren leden van de ouderenorganisaties met specialistische kennis in zogeheten expertgroepen, bijvoorbeeld op het gebied van ouderenzorg of het voorkomen van sociale uitsluiting van ouderen. De inbreng van ervaringsdeskundigen is onmisbaar voor de Europese besluitvorming, omdat elk land anders is. In september slaagde de CSO erin om alle onderdelen van het Europese AGE-netwerk te bemensen met vertegenwoordigers voor Nederland.

De ouderenorganisaties kunnen de deelnemers aan dit proces helaas beperkt ondersteunen, waardoor de belangenbehartiging minder effectief is dan anders mogelijk zou zijn. Ook de patiënten- en gehandicaptenorganisaties in Nederland worstelen met dit probleem.

Andere Europese activiteiten

De invloed van EU-besluiten op de Nederlandse samenleving neemt steeds meer toe. Europese afspraken over bijvoorbeeld de pensioengerechtigde leeftijd, of over het elektronische betalingsverkeer zijn bepalend voor de beleidsruimte die de Nederlandse overheid nog heeft. Omdat de belangen van Nederlandse ouderen specifiek kunnen zijn, is het goed dat die ook op Europees niveau effectief worden verdedigd.

Om financiële ruimte te krijgen voor Europese activiteiten, heeft de NVOG subsidie aangevraagd bij het Fonds PGO, mede namens de andere CSO-organisaties, gehandicaptenorganisatie ANGO en patiëntenorganisatie DVN. De subsidie was ook bedoeld om een medewerker aan te trekken voor het uitwisselen van informatie tussen de deelnemers aan het AGE-netwerk en met hun organisaties. De minister van VWS heeft de subsidieaanvraag echter niet gehonoreerd. Daarom moest er naar andere mogelijkheden worden gezocht. Eind van het jaar was hier nog geen duidelijkheid over.

AGE Platform Nederland

De NVOG, PCOB, Unie KBO, ANBO en OVN/OWN nemen deel in *AGE Platform Nederland* dat de Nederlandse inbreng coördineert van de ouderenorganisaties bij de Europese Unie (EU). Het gaat om besluitvorming over uiteenlopende onderwerpen, zoals de consequenties van de kredietcrisis voor de koopkracht van ouderen, de aanpak van ouderenmishandeling, de beperkte verhuurmogelijkheden van Nederlandse woningcorporaties, of besluiten over het geldverkeer. Het secretariaat wordt geleverd door de CSO.

Een aantal ouderenorganisaties was ontevreden geraakt over het functioneren van het Platform en besloot in mei om de financiering van het secretariaat te staken. Met steun van het ministerie van VWS is het vanaf augustus weer ingevuld waardoor het overleg weer met nieuw elan kon functioneren. *AGE Platform Nederland* heeft in dit verslagjaar vijf keer vergaderd.

Over de financiering en de personele invulling van het secretariaat in 2011 moest eind 2010 nog een beslissing worden genomen met de betrokken organisaties. Er was gerekend op een subsidie van het Fonds PGO voor de bemensing in de komende jaren. De subsidieaanvraag voor ondersteuning van de Europese activiteiten is echter niet door de minister gehonoreerd (zie *Andere Europese activiteiten*).

7. Overig

De digitalisering van de samenleving heeft ook betekenis voor ouderen. Soms helpt die ze, soms ook zet deze voortschrijdende ontwikkeling ouderen op achterstand. Het elektronisch betalingsverkeer is hiervan een voorbeeld, alsook de OV-chipkaart, DigiD, parkeermeters met toetsen, draaiknoppen en zo meer. Ook hier houdt de CSO een vinger aan de pols.

Zo is de CSO vanuit haar bestuur vertegenwoordigd in het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB). Dit richt zich op het bevorderen van de maatschappelijke efficiëntie van het Nederlandse betalingsverkeer. Het MOB is breed samengesteld uit partijen die aanbieders en gebruikers van het betalingsverkeer vertegenwoordigen. Het overlegt periodiek over de maatschappelijke gevolgen van ontwikkelingen en er wordt vooral gekeken hoe het betalingsverkeer efficiënter kan worden ingericht voor zowel consumenten, bedrijven als banken. Waar nodig en nuttig worden ook principeafspraken gemaakt. Het voorzitterschap is in handen van De Nederlandsche Bank.

De CSO neemt deel in het MOB om de ontwikkelingen wat betreft veiligheid, toegankelijkheid en bereikbaarheid te volgen, en te kunnen beoordelen en becommentariëren waar ze de positie van ouderen raken.

In het verslagjaar heeft de CSO vragen gesteld over het feit dat banken steeds minder papieren rekeningafschriften versturen, terwijl klanten de bankrekeningen juist vaker moeten controleren vanwege het elektronische betalingsverkeer. Ook heeft de CSO een vraag gesteld over mogelijke leeftijdsdiscriminatie door banken bij het verstrekken van kredieten.

8. Projecten

Krachtig cliëntenperspectief binnen het NPO

Het doel van het *Nationaal Programma Ouderenzorg* (2008-2012) is de zorg aan kwetsbare ouderen te verbeteren. Hiertoe zijn acht regionale netwerken gevormd waarin specifiek aandacht wordt besteed aan die betere ouderenzorg. De ouderen die hierin participeren worden ondersteund vanuit het deelproject *Krachtig cliëntenperspectief binnen het NPO* dat bij de CSO is ondergebracht. De projectleider wordt ondersteund door een stuurgroep.

Het *Nationaal Programma Ouderenzorg* is een programma van VWS, dat via ZonMW wordt gefinancierd. In dit verslagjaar was de projectleiding van *Krachtig Cliëntenperspectief* achtereenvolgens in handen van Meralda Slager, Nynke Wilbrink en Astrid Nolet. Projectleider is Astrid Nolet (Zorgbelang Nederland).

Een overzicht van de ondernomen activiteiten in 2010:

Uitwisselingsbijeenkomsten

Er zijn drie landelijke uitwisselingsbijeenkomsten geweest voor de ouderen in de netwerken. Hierbij waren gemiddeld 25 ouderen (en/of hun vertegenwoordigers) aanwezig. Het is duidelijk dat deze bijeenkomsten veel van deze ouderen vragen en dat het niet altijd mogelijk voor ze is om mee te doen. Toch werden de bijeenkomsten als zeer zinvol ervaren. In de laatste werd samen met VUmc en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) de methode *lerende netwerken (community of learning)* geïntroduceerd. Het doel hiervan is om de ouderenparticipatie te versterken, verdiepen en te borgen, door tijdens de bijeenkomsten systematisch kennis uit te wisselen en te reflecteren op de ervaringen.

Nieuwsbrief

Er werden drie nieuwsbrieven verstuurd. De participerende ouderen worden hiermee geïnformeerd over initiatieven en ontwikkelingen, informatie uit hun netwerk en over landelijk beleid. Netwerkcoördinatoren en (professionele) ondersteuners van de ouderen lezen mee.

Ervaringsverhalen

Tijdens de uitwisselingsbijeenkomst van 26 april werd het ervaringsboek *Werken aan betere ouderenzorg* overhandigd aan oud-staatssecretaris Jet Bussemaker. De verhalen van de negen ouderen in het boekje geven een goed beeld van de knelpunten in de ouderenzorg en van de ouderenparticipatie in de netwerken. De eerste duizend exemplaren van dit boekje zijn inmiddels onder de participerende ouderen, andere netwerkpartners en de achterban van de CSO verspreid. Met aanvullende financiering van ZonMW is er inmiddels een herdruk van 2500 exemplaren.

Handboek

In november reikte een lid van de stuurgroep, de voormalig politica Hannie van Leeuwen het *Handboek ouderenparticipatie* uit aan Betty Meijboom, voorzitter van de programmacommissie NPO. Het is een praktisch naslagwerk met handzame tips, waar ouderen goed gebruik van kunnen maken. Ook voor professionals die met ouderenparticipatie te maken hebben, is het handboek een rijke bron van informatie over rollen, achterban, legitimiteit en praktische onderwerpen. Het vindt gretig aftrek.

Training

De training voor participerende ouderen is enthousiast ontvangen. Uit de evaluatie bleek dat er nog meer behoefte is aan een training per netwerk. Dan kunnen deelnemers gezamenlijk aan een bepaald thema werken en hoeft verworven kennis niet door één of twee van hen te worden overgebracht. Een nadeel van deze werkwijze is dat het uitwisselingsmoment tussen de netwerken vervalst. Daarom wordt daar in de uitwisselingsbijeenkomsten extra aandacht aan besteed middels de methode *community of learning*.

Factsheets

Deelnemers in de netwerken hebben vragen beantwoord over de participatie van ouderen. Hun antwoorden zijn verzameld en tijdens de uitwisselingsbijeenkomst gepresenteerd. Ook staan ze inmiddels op de website van de CSO. De projectleider heeft dit overzicht aangevuld met informatie die ze verkregen had in gesprekken met ouderen en netwerkcoördinatoren. In het schema wordt de ouderenparticipatie in de verschillende netwerken vergeleken met aspecten die voor ouderen van belang zijn.

Uitwisseling via www.npo.deeljezorg.nl

Er is een deelwebsite gekoppeld aan het sociaal netwerk *deeljezorg* van Zorgbelang. Op een besloten deel kunnen de ouderen uit de netwerken hier informatie met elkaar delen. Volgend jaar worden de ouderen nader geïnformeerd over het gebruik en de voordelen van deze manier van communiceren.

Individueel advies

Verschiedende netwerken, die gecoördineerd worden door de Universitaire Medische Centra hebben projectideeën ontwikkeld om in te dienen in de vijfde ronde van het NPO. De projectleider heeft bij verschillende voorstellen geadviseerd en er een overzicht van gemaakt. Er is bij de Nederlandse Federatie van Universitaire Medische Centra (NFU) op aangedrongen de ouderenparticipatie een serieuze plek te geven in het gezamenlijke voorstel van de netwerken.

Overige ontwikkelingen

Om de positie van de ouderen binnen het NPO en daarbuiten effectiever neer te zetten, hebben de CSO, Zorgbelang Nederland en de NPCF een gezamenlijk voorstel voorbereid dat in 2011, in de vijfde ronde van het NPO, zal worden ingediend. Het Project *Verbeteren via de stem van ouderen; het gericht beïnvloeden van regionale netwerken en zorgverzekeraars met een gezaghebbende leidraad voor zorg aan kwetsbare ouderen*. Ook is er een voorstel ingediend voor de verlenging van *Krachtig Cliëntenperspectief 2010-2011*. Beide projecten zijn aan de ouderen in de netwerken gestuurd en door hen becommentarieerd.

Kwaliteitscriteria Delier

Het vervolgproject voor de implementatie van de kwaliteitscriteria vanuit cliëntenperspectief die in een eerder project ontwikkeld waren, zou volgens planning in het eerste kwartaal van 2010 afgerond zijn. Toen de beoogde resultaten nog onvoldoende bereikt waren, is bij de financier (fonds NutsOhra) verlenging van het project tot eind 2010 aangevraagd. Die is ook toegekend. Het projectplan is op een aantal punten herzien om het meer aan te laten sluiten bij ontwikkelingen in de praktijk.

Het project bewandelde drie sporen om de kwaliteitscriteria voor de zorg aan delirante patiënten vanuit cliëntenperspectief in de dagelijkse praktijk van de zorg voor ouderen te implementeren.

- De CSO sprak met relevante beroepsorganisaties en kennisinstituten, wat leidde tot interesse bij de medische beroepsgroep. De CSO is inmiddels uitgenodigd om haar kennis over het cliëntenperspectief in te brengen bij het ontwikkelen van de nieuwe medische richtlijn delier, een traject dat in 2011 aanvangt. Een ander concreet resultaat is een gezamenlijk projectvoorstel van de CSO, NVKG en Vilans om delier bij cliënten in verpleeghuizen beter te voorkomen en behandelen.
- Ook publicitair gezien vroeg de CSO aandacht voor de aandoening delier bij ouderen en voor een betere preventie en behandeling. Bij de Dag van de Mantelzorg werd een persbericht verstuurd om te wijzen op de cruciale rol van de mantelzorgers bij het voorkomen en behandelen van delier. Resultaat was een radio-uitzending en berichten op diverse nieuwswebsites, alsook op de website van MEZZO, de vereniging van mantelzorgers en vrijwilligerszorg. Een kant-en-klaar artikel was beschikbaar voor de periodieken van de lidorganisaties en de NVKG. Daarnaast hebben alle zorgopleidingen en medische faculteiten een informatiepakket over de kwaliteitscriteria ontvangen met een aantal suggesties over hoe die in het curriculum op te nemen.
- Vanuit de beroepspraktijk was de CSO gevraagd de criteria delier naar integrale criteria voor de geriatrische patiënt te verbreden. Hierdoor zou de administratieve belasting van zorgverleners worden beperkt, wat de implementatie zou vergemakkelijken. Middels de Delphi-methode met deskundigen en de inbreng van een focusgroep van ervaringsdeskundigen heeft onderzoeksbureau ARGO verbrede kwaliteitscriteria voor de geriatrische cliënt ontwikkeld.

De Kanteling

Het project *De Kanteling* maakt het mogelijk dat ouderen en mensen met een beperking kunnen deelnemen aan de samenleving. *De Kanteling* is een initiatief van de CSO, CG-Raad, en Programma VCP (*Versterking Cliënten Positie*, een programma dat lokale belangenbehartigers ondersteunt). Het doel is de Wmo — Wet maatschappelijke ondersteuning — zo te 'kantelen' dat de participatie van ouderen en mensen met een beperking centraal komt te staan. Dit vraagt om een andere manier van denken en doen: vanuit de persoon, vanuit oplossingen en resultaten en niet vanuit verstrekkingen. Mensen die in hun zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie belemmerd zijn, moeten gecompenseerd worden.

Het doel is bij de lokale ouderen- en cliëntenorganisaties en Wmo-raden een kanteling in denken op gang te brengen: van claim- naar compensatiegericht. Ook worden ze voorbereid op de nieuwe werkwijze van de gemeenten en krijgen ze adequate informatie, zodat ze op lokaal niveau een goede gesprekspartner zijn en hun achterban kunnen informeren over het doel en de effecten van het *Kanteling*-proces. Om dit te bereiken zijn er drie handreikingen uitgebracht. In een visiedocument zijn de gewenste resultaten van het proces beschreven, het doel en de reikwijdte van de compensatieplicht en wat er wordt verstaan onder cliëntenparticipatie. Deze visie beschrijft voor de CSO de grondslag van het project.

De brochures *Kanteling en compensatieplicht* en *Vraagverheldering* lichten lokale ouderen- en cliëntenorganisaties in over de Wmo en geeft ze handvatten om goed een gesprek met de gemeente in te gaan en te bereiken dat er een goede verordening komt die recht doet aan participatie en compensatie. Deze brochures staan op de website van de CSO (pdf) en zijn breed verspreid onder bestuurs- en kaderleden, leden van Wmo-raden, ouderenadviseurs en professionals die lokale ouderen- en cliëntenorganisaties ondersteunen.

Omdat er veel vraag was naar goede informatie over *De Kanteling* en de compensatieplicht zijn er in het voorjaar acht bijeenkomsten georganiseerd. Twee landelijke voor beroepskrachten en zes regionale informatiebijeenkomsten voor bestuurs- en kaderleden van landelijke en lokale ouderen- en cliëntenorganisaties, ouderenadviseurs en Wmo-raadsleden. Ook zijn er op verzoek lokaal inleidingen gehouden over het project. Met de bijeenkomsten zijn drieduizend mensen, waaronder een groot aantal ouderen geïnformeerd over *De Kanteling*.

Het project *De Kanteling* loopt tot eind 2011 en is mogelijk gemaakt door subsidie van het ministerie van VWS.

9. PR en media

Optreden in de media

De strippenkaart moet blijven tot de OV-chipkaart deugt, is de boodschap die de CSO op veel manieren uitdraagt. Via de website strippenkaartmoetblijven.nl — samen met ROVER, omroep Max, CG-Raad en Viziris — werden begin van het jaar 40.000 handtekeningen opgehaald en namens de partijen door CSO-directeur Wim van Minnen aangeboden aan de Tweede Kamercommissie voor VenW.

Verschillende Tweede Kamerleden, onder anderen Aptroot (VVD), Roemer (SP) en Van Gent (GroenLinks), voelden zich gesteund door deze actie. Ze pleitten er bij staatssecretaris Tineke Huizinga voor om voorlopig af te zien van het afschaffen van de strippenkaart. De staatssecretaris was echter onvermurwbaar en de strippenkaart werd om te beginnen in Rotterdam afgeschaft. Andere landsdelen volgden. Wel werd toegezegd voor de invoering in Amsterdam extra eisen te stellen.

Bij het afschaffen van de strippenkaart in Rotterdam werd Wim van Minnen geïnterviewd door Radio 1 en RTV Zuid-Holland. Bij het afschaffen van de kaart in Amsterdam voor de zomer werd dit gedaan door de Amsterdam televisieomroep AT5.

In het Haagse Nieuwspoort kregen pers en politiek een presentatie over de meldactie uit 2009 van de samenwerkende cliëntenorganisaties over de bezuinigingen in de AWBZ. CSO-directeur Wim van Minnen was woordvoerder namens de gezamenlijke cliëntenorganisaties. Er was veel aandacht van de media, onder andere een item in het programma van de *VARA Ombudsman*, en Kamerleden stelden vragen naar aanleiding van deze actie.

Om het voorstel over de partnertoeslag van tafel te krijgen, bood de CSO in februari de vaste commissie voor SZW een petitie aan. De *VARA Ombudsman* was bij het aanbieden van deze petitie aanwezig om opnamen te maken. De staatssecretaris trok het voorstel terug.

In een radioprogramma van BNR sprak presentator Prem Radhakishun met Wim van Minnen over de vraag of ouderen veel meer zelf zouden moeten betalen voor hun zorg. In het gesprek verschoof de discussie naar de noodzaak de financiering van wonen en zorg te scheiden.

Dezelfde zender nodigde Van Minnen in het voorjaar uit om met de voorzitter van de Jonge Socialisten te discussiëren over solidariteit tussen generaties in het pensioenstelsel.

Wim van Minnen sprak in het programma *De praktijk* op Radio 1 over klachtrecht, naar aanleiding van een klacht die niet door het betreffende verpleeghuis in Den Haag was opgepakt.

In het blad *Zorg en Welzijn* stelde Van Minnen zich op tegen de afschaffing uit de Zorgverzekeringswet van de vergoeding van de rollator. Dit gebeurde in een rubriek Pro-contra.

Wim van Minnen reageerde telefonisch op de rijksbegroting, de ochtend na Prinsjesdag in het televisieprogramma *De ochtendspits* op Nederland 1.

Elke zes weken schrijft directeur Wim van Minnen een blog over actualiteiten in zorg op de site van *SKIPR Daily*.

Beleidsmedewerker Zorg en Welzijn Anneke van der Vlist sprak in het programma *Goedemorgen Nederland* (Radio 1) uitgebreid over de gevolgen van de pakketmaatregelen in de AWBZ. Aanleiding was de brief van minister Klink waarin hij de bezuinigingen op begeleiding als een succes beschreef. Anneke van der Vlist vertelde dat 17.000 ouderen hun begeleiding, waaronder dagopvang kwijtgeraakt zijn en dat dit op individueel niveau tot schrijnende situaties geleid heeft, onder andere is er een grote toename van vereenzaming. Ze besteedden uitgebreid aandacht aan de bevindingen van de CSO, onder andere het blad *Zorg en Welzijn*. Ook waren ze aanleiding voor het stellen van vragen in de Tweede Kamer.

Op 25 mei, de dag van het CSO-verkiezingsdebat werd Gijp van Soest door journalist Sven Kockelman voor Radio 1 bevestigd over de vijf ankerpunten van de CSO.

Rond het pensioenakkoord is de CSO uitgebreid geciteerd in verschillende media en er werd veel contact opgenomen met de CSO. Helaas duurde het nog enige tijd voordat bekend werd welke pensioenfondsen er slecht voorstonden en pensioenen moesten korten.

De oproep van de CSO eind oktober om geen lagere — gedempte — premies toe te staan dan volgens het herstelplan zou moeten, trok de aandacht van de media en leidde tot verschillende krantenartikelen. De minister gaf geen gehoor aan deze oproep.

Bij de Dag van de Mantelzorg kwam het CSO-project Delier uitgebreid aan de orde tijdens een radio-uitzending van RTV Noord. Ook verschillende websites namen het persbericht van de CSO over.

Persberichten

De CSO bracht in 2010 vijftien persberichten uit:

(07-01) AWBZ-maatregel pakt slecht uit voor migranten

De negatieve gevolgen van de gewijzigde AWBZ zijn voor oudere migranten die gebruikmaken van dagactiviteiten aanzienlijk groter dan voor autochtone ouderen, blijkt uit het onderzoek *Samen uit, samen thuis* van de CSO en het NOOM.

(12-01) CSO: strippenkaart moet voorlopig blijven in Rotterdam

De CSO adviseert het ministerie van Verkeer en Waterstaat reizigers voorlopig de mogelijkheid te blijven bieden met de strippenkaart te reizen in Rotterdam en omgeving.

(15-01) Veel mensen in de knel door wegvallen AWBZ-zorg

Aangescherpte AWBZ-indicaties leiden ertoe dat velen minder hulp krijgen. Van de mensen die minder zorg krijgen, ervaren vier op de tien knelpunten. Ze vrezen dat hun zelfstandigheid in de knel komt en/of dat ze vereenzamen. Ook zijn ze bang mantelzorgers te zwaar te belasten.

(12-04) Medezeggenschap van gepensioneerden

Op 13 april bespreekt de Tweede Kamer het initiatiefwetsvoorstel Koşer Kaya/Blok over medezeggenschap van pensioengerechtigden in pensioenfondsbesturen. De CSO roept de partijen in de Tweede Kamer op om het initiatiefwetsvoorstel te ondersteunen.

(20-05) Programmavergelijker ouderenbeleid

De CSO vergelijkt de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen: op 49 voor ouderen relevante onderwerpen staan de meningen van de partijen naast elkaar.

(15-06) Cliënten- en ouderenorganisaties doen voorstel hervormingen AWBZ

De overheid kan in de zorg meer doen met minder geld als de rol van cliënten versterkt wordt.

(18-08) Gepensioneerden voor het blok bij inleveren pensioen

De CSO vindt dat onderzocht moet worden waardoor sommige pensioenfondsen in een abominabele situatie terecht zijn gekomen. Verder moet er een vangnet komen, zoals het depositogarantiestelsel er is voor spaarders.

(21-09) Oudste schouders dragen de zwaarste lasten

De CSO is verbaasd en teleurgesteld over het feit dat de oudste Nederlanders meer dan gemiddeld in hun portemonnee getroffen worden. Geen feestelijke Prinsjesdag voor ouderen.

(01-10) Laatste Meldactie AWBZ

Oproep voor persoonlijke ervaringen met AWBZ-zorg: Meldactie AWBZ.

(01-10) Veel zorg, geen eigen regie voor ouderen

De CSO ziet in het regeerakkoord veel van de eigen speerpunten terug. Niet eerder kreeg ouderenzorg in een regeerakkoord zoveel aandacht. Wel zijn er twijfels over het gebrek aan mogelijkheden voor eigen regie.

(01-10) Koopkracht ouderen daalt het meest

Het regeerakkoord treft ouderen meer in hun koopkracht dan andere huishoudens. Koopkrachtverlies.

(13-10) Reactie op misbruik PGB in Twente

(26-10) Toiletten in sprinter nodig

Oproep voor tekenen van petitie die op 23 november wordt overhandigd aan de minister van Infrastructuur en Milieu.

(27-10) Minister Kamp legt rekening bij gepensioneerden

De CSO roept minister Kamp van SZW op om op zijn beslissing terug te komen dat werkgevers volgend jaar minder premie hoeven af te dragen dan volgens de regels zou moeten. Minder premie betekent minder herstel van de pensioenfondsen. Vooral de gepensioneerden worden hiervan de dupe. Zij worden de komende jaren extra gekort.

(09-11) Alerte mantelzorgers bespaart kosten in de zorg

De formele ouderenzorg moet de inbreng van mantelzorgers serieus nemen, stelt de CSO op de Dag van de Mantelzorg. De bevindingen van mantelzorgers zijn cruciaal voor het tijdig stellen van een diagnose bij de oudere patiënt. Zo wordt onnodig leed bij ouderen voorkomen en kunnen zorgkosten in de hand worden gehouden.

Website www.ouderenorganisaties.nl

De website van de CSO is een belangrijke drager van informatie geworden. De organisatie heeft hiermee meer mogelijkheden dan voorheen om snel met standpunten naar buiten te komen.

10. CSO — de organisatie

CSO — vereniging

De CSO is de koepel van vier ouderenorganisaties: Unie KBO, PCOB, NVOG en NOOM, waarbij samen 600.000 mensen zijn georganiseerd. De vereniging doet haar werk met inzet van betrokkenen in het bestuur, in de adviescommissies en werkgroepen, en in de Algemene Vergadering (AV).

De verbinding tussen koepel en lidverenigingen is geborgd doordat de voorzitters van de lidverenigingen en een ander bestuurslid deelnemen in het CSO-bestuur. De CSO-voorzitter is onafhankelijk. Het bestuur van de CSO vergaderde dit verslagjaar zes keer. De AV van 25 mei keurde de jaarstukken 2009 goed en stelde procedureafspraken voor de begroting 2011.

CSO — bestuur

De bestuurssamenstelling op 31 december 2010

Dhr. drs. G. van Soest, voorzitter

Mevr. H.P.G.M. Houben-Sipman, vice voorzitter (voorzitter Unie KBO)

Dhr. E.J.H.C. van Lamoen, penningmeester

Dhr. drs. M.J. van Rooijen (voorzitter NVOG)

Dhr. K.I. van Splunder (voorzitter PCOB)

Dhr. J. de Graaf

Mevr. M.C. Greweldinger

Mw. drs. C.L. Harrevelt (voorzitter NOOM)

Dhr. E. Ruiz

De CSO-voorzitter had ook dit jaar een samenbindende rol binnen het bestuur en was voor de directeur een aanspreekpunt en klankbord. Hij vertegenwoordigde de CSO regelmatig op hoog politiek niveau, in de gesprekken over de samenwerking tussen de PGO-cliantenorganisaties en bij representatieve activiteiten.

De CSO heeft drie adviescommissies: *Zorg en Welzijn*, *Wonen en Inkomen en Pensioen*. Binnen de werkgroepen *Medezeggenschap* en *Pensioen* werken de kaderleden van de lidverenigingen mee aan de visieontwikkeling van de gezamenlijke ouderenorganisaties. Hierin zijn ongeveer dertig mensen actief.

CSO — bureau

De CSO heeft een klein bureau in Utrecht. In het verslagjaar waren er relatief veel personeelsmutaties:

Om begrotingstechnische redenen is de arbeidsovereenkomst met mevrouw H. van der Steen teruggebracht van 0,7 naar ruim 0,5 fte.

Op 1 februari trad mevrouw A. van der Vlist in dienst; ze volgde de heer M. Kaarsgaren op als seniorbeleidsmedewerker Zorg, Welzijn en Wonen.

Op 1 april trad mevrouw N. Wilbrink in dienst. Zij geeft leiding aan het project *Krachtig Cliëntenperspectief in het NPO*. Eind dit jaar ging ze met zwangerschapsverlof en werd ze vervangen door mevrouw A. Nolet. Mevrouw Nolet was in de rol van projectmedewerker ook gedetacheerd vanuit Zorgbelang Nederland.

Per 1 juli is de arbeidsovereenkomst met de heer D. van den Berg beëindigd; hij was ambtelijk secretaris van het Age Platform Nederland.

Per 1 juli trad mevrouw A. Hendrich uit dienst. Ze maakte gebruik van de VUT/OBU-regeling. Zij verzorgde de financiële en personele zaken. Na haar vertrek maakt de CSO hiervoor gebruik van een extern bureau.

Per 1 mei werd de heer F. van Zon vanuit VWS gedetacheerd bij de CSO. Hij maakte een projectvoorstel *Versterking van de relatie tussen Europa en de Lidverenigingen*, waarin beschreven wordt hoe de ouderen die participeren in Age Europe en andere Europese organisaties ondersteund moeten worden. Dit werd op advies van de programmaraad (GO) door de minister van VWS in eerste aanleg afgewezen. F. van Zon ondersteunt het Age Platform Nederland.

Het CSO bureau kent een bijzonder laag ziekteverzuim percentage van rond 1 procent. Het personeelsbestand is oververtegenwoordigd door 55-plussers.

Per 31 december 2010 was de bureauformatie:

Directeur Wim van Minnen	1 fte
Senior beleidsmedewerker Ans de Rooij Anneke van der Vlist	1,6 fte
Secretariaat Sonja Rambharose Hillie van der Steen	1,2 fte
Projectleider <i>Krachtig Cliëntenperspectief</i> Meralda Slager Nynke Wilbrink, zwangerschapsvervanging Astrid Nolet	0,7 fte
Senior Medewerker Europa Frans van Zon (detachering)	1 fte
Medezeggenschap in pensioenfondsen Annemieke Bökkerink (vrijwilliger)	

Samenwerking met externe bureaus

De CSO heeft een klein kantoor en huurt voor bepaalde werkzaamheden soms extern expertise in. In 2010:

- Jac's den Boer & Vink - bedrijfseconomisch adviesbureau voor non-profitorganisaties. Financiën
- iD3 concepts en design – website
- Sjerps Communicatie — communicatieadvies en redactie
- CNI en André de Zwart — ICT
- AAG — salarisadministratie

Bijlage A.

CSO-bestuur, -adviescommissies, -werkgroepen en -bureau in 2010

Bestuur

onafhankelijk voorzitter	dhr. drs. G. van Soest
vice-voorzitter	mw. H.P.G.M. Houben-Sipman (Unie KBO)
penningmeester	dhr. E.J.H.C. van Lamoen (NVOG)
leden	dhr. K.I. van Splunder (PCOB) mw. M.C. Greweldinger (Unie KBO) dhr. drs. H.A.J. Kemner (NVOG) <i>tot februari</i> dhr. drs. M.J. van Rooijen (NVOG) <i>vanaf mei</i> dhr. H.J. Beumer (PCOB) <i>tot mei</i> dhr. J. de Graaf (PCOB) <i>vanaf augustus</i> mw. drs. C.L. Harrevelt (NOOM) dhr. E. Ruiz (NOOM)

Directeurenoverleg

voorzitter	dhr. W.J. van Minnen (CSO)
leden	mw. F.M. van den Dool (NVOG) dhr. drs. F. May (NOOM) mw. drs. R. Schouten (PCOB) mw. drs. S.K.J. Salden (Unie KBO)

Adviescommissie Pensioen en Inkomen

voorzitter	dhr. C.A.V. van Tiggelen (NVOG)
leden	mw. M.J. de Sutter (Unie KBO) dhr. O. Pol (PCOB) dhr. Th. Wortman (NVOG) dhr. J.Th. Wassenaar (NVOG) dhr. E. Ruiz (NOOM)
beleidsmedewerkers	mw. mr. A. de Rooij (secretaris - CSO) dhr. drs. M. Hendriks (Unie KBO) dhr. H. Tilburgs (Unie KBO) mw. I. Schut (PCOB) <i>tot juli</i> mw. P. Helming (PCOB) <i>vanaf juli</i> dhr. drs. F. May (NOOM)

Adviescommissie Zorg & Welzijn

voorzitter	mw. M.C. Greweldinger-Beudeker (Unie KBO)
leden	dhr. J.R. Grasso (NVOG) dhr. C. Bense (NVOG) <i>tot juni</i> dhr. J. Blom (NVOG) <i>vanaf juni</i> dhr. C. Lambermont (Unie KBO) dhr. J. Pothof (PCOB) dhr. H.J. Beumer (PCOB) <i>tot juni</i> dhr. J. de Graaf (PCOB) <i>vanaf juni</i>

beleidsmedewerkers dhr. drs. M. Kaarsgaren (secretaris - CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (secretaris - CSO) *vanaf februari*
mw. drs. G. Abrahamse (PCOB)
mw. drs. E. Willemsen (Unie KBO)
mw. drs. L. Huijts (Unie KBO) *tot juni*
mw. I. Schut (PCOB) *tot juli*
dhr. drs. F. May (NOOM)

Adviescommissie Wonen

voorzitter dhr. G. de Man (PCOB) *tot juni*
leden dhr. A. Bosch (PCOB) *vanaf juni*
dhr. H.W.G. Dirxx (Unie KBO)
mw. S. van Waveren-van Voorst (Unie KBO)
dhr. J.R. Grasso (NVOG)
beleidsmedewerkers dhr. drs. M. Kaarsgaren (secretaris - CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (secretaris - CSO) *vanaf februari*
dhr. drs. F. May (NOOM)
dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)
dhr. drs. K. Wierda (PCOB)

Werkgroep Pensioenen

voorzitter dhr. J. Beugelsdijk (Unie KBO)
leden dhr. H. Boonacker (PCOB)
dhr. Th.J.J. van Dijk (NVOG)
dhr. E. Van Lamoen (NVOG)
dhr. E. Nypels (NVOG)
dhr. G.V. Smittenaar (NVOG)
beleidsmedewerkers mw. mr. A. de Rooij (secretaris - CSO)
mw. I. Schut (PCOB) *tot juli*
mw. P. Helming (PCOB) *vanaf juli*
dhr. drs. H. Tilburgs (Unie KBO)

Werkgroep Project Medezeggenschap

voorzitter dhr. L. Aardema (NVOG)
leden dhr. H. Boonacker (PCOB)
mw. mr. drs. C. Hanegraaf-Feringa (Unie KBO)
dhr. W. Zoon (PCOB)
dhr. J. Beugelsdijk (Unie KBO)
beleidsmedewerker mw. mr. A. de Rooij (secretaris - CSO)

Financiële Commissie

voorzitter dhr. E.J.H.C. van Lamoen (CSO)
leden dhr. J.W. Kwint (NVOG)
dhr. E. Biemond (PCOB)
dhr. F.A. Colon msm (Unie KBO)
dhr. E. Ruiz (NOOM)
adviseurs: dhr. W.J. van Minnen (CSO)
mw. A. Hendrich-Raaijmakers (CSO) *tot juli*

Stuurgroep Project Krachtig Cliëntperspectief in het NPO

voorzitter mw. M.C. Greweldinger (CSO)
adviseur mw. H. van Leeuwen

leden
mw. C. van Aalst (ZonMw)
mw. drs. M. Slager (CSO) *tot juni*
mw. drs. N. Wilbrink (CSO) *vanaf april*
dhr. W.J. van Minnen (CSO)

Werkgroep Eigen Regie in de langdurige zorg

voorzitter dhr. J.R. Grasso (CSO) *vanaf september*
leden dhr. C. Lambermont
dhr. drs. F. May (NOOM)
mw. drs. G. Abrahamse (PCOB)
mw. drs. A. van der Vlist (CSO)

Age Platform Nederland

voorzitter mw. M. de Sutter (Unie KBO)
leden mw. A. Derks (OVN)
mw. J. de Ruiten (OVN)
mw. M. Pijl (ANBO)
dhr. H. Hartveld (ANBO)
dhr. K. Geveke (ANBO)
dhr. B. Slijkhuis (ANBO)
mw. R. Matthijsen (NVOG)
dhr. M. van Rooijen
dhr. J. Smittenaar (NVOG)
dhr. M. Gremmer (PCOB)
dhr. P. Kruitbosch (PCOB)
mw. G. Kempen (Unie KBO)
dhr. J. van der Linden (Unie KBO)
dhr. W.J. van Minnen (CSO)
beleidsmedewerker dhr. D. van den Berg (CSO) *tot mei*
dhr. F. van Zon (CSO) *vanaf september*

CSO-bureau

directeur dhr. W.J. van Minnen
senior beleidsmedewerker Zorg, Welzijn en Wonen
dhr. drs. M. Kaarsgaren (*tot februari*)
mw. drs. A. van der Vlist (*vanaf februari*)
senior beleidsmedewerker Inkomen en Pensioen
mw. mr. A. de Rooij
senior beleidsmedewerker Europese Zaken
dhr. D. van den Berg (*tot mei*)
detachering vanuit VWS: dhr. drs. F. van Zon (*vanaf mei*)
projectleider Krachtig Cliëntperspectief in het Nationaal Programma Ouderenzorg
mw. drs. M. Slager (*tot juni*)
mw. drs. N. Wilbrink (*vanaf april*)
financieel medewerker mw. J. Hendrich-Raaijmakers (*tot juli*)
secretaresses mw. S. Rambharose-Raghoebir
mw. H. van der Steen-van den Hoeven

Bijlage B.

CSO-vertegenwoordigers in externe organisaties 2010

Age Platform Nederland

dhr. W.J. van Minnen (CSO)
dhr. drs. F. van Zon (CSO)

Centraal Administratiekantoor (CAK): overleg CAK met patiënten- en consumentenorganisaties

mw. drs. G. Abrahamse (PCOB)

Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ): afstemmingsoverleg indicatiestelling

dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

CG-Raad, CSO, Per Saldo, Nederlands Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik DGV: gezamenlijke werkgroep inzake geneesmiddelen

dhr. W.J. Spijker (Unie KBO)

CG-Raad, CSO: gezamenlijke werkgroep inzake Hulpmiddelen

dhr. W.J. Spijker (Unie KBO)

College voor de Beroepen en Opleidingen in de Gezondheidszorg (CBOG): Platform Beroepen en Opleiding in de Ouderenzorg

mw. drs. A. van der Vlist (CSO) vanaf september

Klankbordgroep beoordelingskader hulpmiddelenzorg (CVZ-VWS)

dhr. ir. P. Kruitbosch (PCOB) tot juni
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) vanaf juni

Landelijk Consumenten Overleg (LCO) in openbaar vervoer, in het bijzonder OV-chipkaart:

dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)
dhr. drs. K. Wierda (PCOB)

Landelijke Cliëntenraad (LCR): Sociale Zekerheid

dhr. dr. J.T.J.M. van der Linden (Unie KBO)
mw. mr. A. de Rooij (CSO)

Ministerie van SZW: Gemengde Commissie Administratieve Lasten

mw. mr. A. de Rooij (CSO)

Landelijk Overleg Consumentenbelangen Openbaar Vervoer: LOCOV (Ministerie van VWS/NS)

dhr. drs. K. Wierda (PCOB)
dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)

Ministerie van V&W: regiegroep Contract Taxivervoer
dhr. W.J. van Minnen (CSO)

Ministerie van V&W: werkgroep Contract Taxivervoer
dhr. drs. K. Wierda (PCOB)
dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)

Ministerie van VWS/Connexxion: bovenregionaal vervoer, klankbordgroep Valys
dhr. drs. K. Wierda (PCOB)

Ministerie van VWS: directeurenoverleg Langdurende Zorg
dhr. W.J. van Minnen (CSO)

Ministerie van VWS: klankbordgroep Evaluatie WMO
dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

Ministerie van VWS: klankbordgroep Heroriëntatie Hulpmiddelenwetgeving
dhr. ir. P. Kruitbosch (PCOB)

Ministerie van VWS: klankbordgroep Scheiden van Wonen en Zorg
dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

Ministerie van VWS: overleggroep Wet Cliënt en Kwaliteit van de Zorg
dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

Ministerie van VWS: Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (Wtcg), voorlichting:
dhr. J. Bakker (PCOB)

Ministerie van VWS en WWI: Klankbordgroep Beter (t)huis in de buurt
dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*
dhr. drs. K. Wierda (PCOB)

De Nederlandsche Bank: Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB)
dhr. E.J.H.C. van Lamoen (NVOG)

De Nederlandsche Bank: Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer: Werkgroep Veiligheid in het Betalingsverkeer
dhr. W.H.J.M. Huijs (Unie KBO)

Nederlandse Spoorwegen: Begeleidingscommissie klanttevredenheidsonderzoek
dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)

Nederlandse Zorgautoriteit: periodiek overleg landelijke cliëntenorganisaties
dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

**Nederlands Olympisch Comité*Nederlands Sport Federatie en Nederlands
Instituut voor Sport en Beweging NOC*NSF en NISB
Taskforce 50+ Sport en Beweging**

dhr. W.J. van Minnen (CSO) tot juli

**Overlegorganen Verkeer en Waterstaat (OVW): Overlegorgaan Personenvervoer
(OPV)**

dhr. drs. K. Wierda (PCOB)

Pensioen kijker.nl

- *Bestuur* dhr. S.C. Weijers (Unie KBO)
dhr. J. Beugelsdijk, plv. bestuurslid (Unie KBO)
- *Messageboard* *vacature*

PGO Support, bestuur

dhr. W.J. van Minnen (CSO)

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM): klankbordgroep keuzesite
Verpleging, Verzorging & Thuiszorg voor de website www.kiesbeter.nl**

mw. I. Schut (PCOB) *tot juli*

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM): klankbordgroep keuzesite
Medische informatie voor de website www.kiesbeter.nl**

vacature

**Samen Kwaliteit Waarborgen (SKW) Certificatie BV: werkgroep Ontwikkeling
pluspakket zorg van het inspectiecertificaat Woonkeur**

mw. S. van Waveren-van Voorst (Unie KBO)

**Samen Kwaliteit Waarborgen (SKW) Certificatie BV: College van Deskundigen
(CvD) Woonkeur**

mw. S. van Waveren-van Voorst (Unie KBO)

Senior.Nu!

- *Bestuur* dhr. W.J. van Minnen (CSO)
mw. drs. A. van der Vlist (CSO)

**Sociaal Cultureel Planbureau (SCP): leescommissie Rapportage Kwetsbare
Ouderen**

dhr. W.J. van Minnen (CSO)
mw. mr. A. de Rooij (CSO)

**Sociaal Economisch Raad (SER): werkgroep Coördinerend Overleg
Arbeidspensioenen (CO)**

dhr. E.J.H.C. van Lamoen (NVOG)
dhr. L. Aardema (NVOG)
mw. mr. A. de Rooij (CSO)

Sociale Verzekeringsbank: Cliëntenraad

dhr. A.P.A. Riemen (Unie KBO)

Stichting van de Arbeid: overleg Stichting van de Arbeid/CSO (OSC)

dhr. J. Beugelsdijk (Unie KBO)
dhr. E.J.H.C. van Lamoen (NVOG)
mw. mr. A. de Rooij (CSO)

Stichting Woonkwaliteit, bestuur

dhr. H. Dirkx (Unie KBO)

Stuurgroep De Kanteling in de WMO

dhr. W.J. van Minnen (CSO)

Trans Link Systems (TLS): technische briefing OV-chipkaart

dhr. drs. K. Wierda (PCOB)
dhr. drs. J. Brinkers (Unie KBO)

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG): expertgroep Modelverordening WMO

dhr. drs. M. Kaarsgaren (CSO) *tot februari*
mw. drs. A. van der Vlist (CSO) *vanaf februari*

Vilans: Programma Adviesgroep: Participatie, Zelfredzaamheid en Technologie

dhr. W.J. van Minnen (CSO)

ZonMw: Zorg voor beter: adviesgroep Verbetertrajecten

mw. drs. L. Huijts (Unie KBO)

Zorgverzekeraars Nederland en CG-Raad: werkgroep Stofkam Regeling Hulpmiddelen

mw. drs. G. Abrahamse (PCOB)
dhr. W.J. Spijker (Unie KBO)

Bijlage C.

Afkortingen en omschrijvingen

Actiz	vereniging van zorgaanbieders in verzorging en verpleging
Aedes	vereniging van Woningcorporaties
ANBO	belangenorganisatie voor senioren
ANGO	Algemene Nederlandse Gehandicapten Organisatie
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
CAK	Centraal Administratie Kantoor
CBOG	College voor de Beroepen en Opleidingen in de Gezondheidszorg
CG-Raad	Chronisch zieken- en Gehandicapten Raad
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
CVZ	College voor zorgverzekeringen
DNB	De Nederlandsche Bank
DVN	Diabetes Vereniging Nederland
EU	Europese Unie
EZP	Extramurale zorgzwaartepakketten
FNV	vakcentrale
Fonds PGO	Fonds voor Patiënten-, gehandicaptenorganisaties en ouderenbonden
FTK	Financieel Toetsingskader voor pensioenfondsen
KNMG	Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst
KNV	Koninklijk Nederlands Vervoer, werkgeversorganisatie in het beroepsgoederen- en beroepspersonenvervoer
LCO	Landelijk Consumenten Overleg in het openbaar vervoer, i.h.b. OV-chipkaart
LOC	Zeggenschap in zorg
LOCOV	Landelijke Overleg Consumentenbelangen Openbaar Vervoer
LPGGz	Landelijk Platform Cliënten- en familieorganisaties in de Geestelijke Gezondheidszorg
MEE Nederland	vereniging voor ondersteuning bij leven met een beperking
Mezzo	landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg
MOB	Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer
MZ	Medezeggenschap van gepensioneerden bij pensioenfondsen
NFU	Nederlandse Federatie van Universitaire Medische Centra
Nibud	Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
NOOM	Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten
NPCF	Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie
NPO	Nationaal Programma Ouderenzorg
NS	Nederlandse Spoorwegen
NVKG	Nederlandse Vereniging voor Klinische Geriatrie
NVOG	Nederlandse Vereniging van Organisaties van Gepensioneerden
Opf	Stichting van Ondernemingspensioenfondsen
OVN	Oudere Vrouwen Netwerk
OWN	Older Woman Network
PCOB	Protestant Christelijke Ouderenbond

PGB	Persoonsgebonden budget
PFG	Pension Fund Governance
Platform BOO	Platform Beroepen en Opleidingen in de Ouderenzorg
Platform VG	Landelijk Platform Verstandelijk Gehandicapten
PUSH	stichting PUSH
ROVER	Reizigersorganisatie Openbaar Vervoer
SER	Sociaal Economische Raad
STAR	Stichting van de Arbeid
SZW	ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Unie KBO	Unie van Katholieke Bonden van Ouderen
V&W	Ministerie van Verkeer en Waterstaat
VCP	Versterking cliëntenpositie van mensen met een handicap op lokaal niveau
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VUmc	VU medisch centrum
VVMC	vakbond voor rijdend personeel bij de NS
VWS	ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
Woonkeur	kwaliteitskeurmerk voor seniorenwoningen
Wtcg	Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten
ZIN	Zorg In Natura
ZN	Zorgverzekeraars Nederland
ZonMw	Zorgonderzoek Nederland en Medische Wetenschap
Zvw	Zorgverzekeringswet